

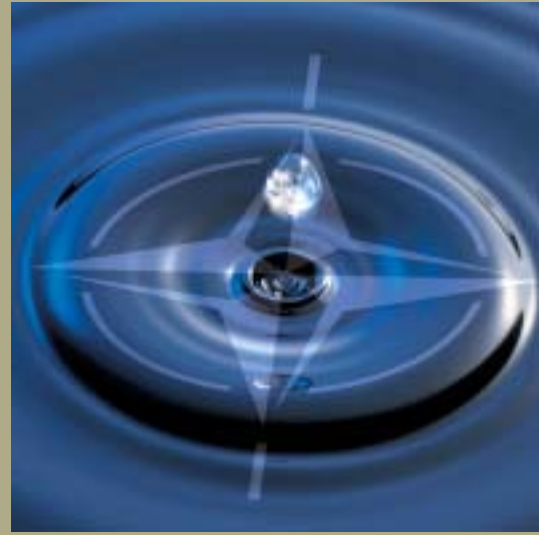

NATO
+
ОТАН

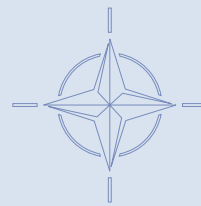
Трансформована НАТО

Трансформована НАТО

Примітка: Усі згадування у даній публікації колишньої Югославської Республіки Македонія позначені зірочкою (*), яка означає посилання на таку зноску: Туреччина визнає Республіку Македонія за її конституційною назвою.

ЗМІСТ

1.	Мета діяльності Альянсу та його завдання у галузі безпеки	2
2.	Основи трансатлантичного партнерства	6
3.	Посилення обороноспроможності	9
4.	Нові завдання сил НАТО	12
5.	Поширення безпеки через розвиток партнерства	16
6.	Політика відкритих дверей Альянсу	20
7.	Розвиток нових відносин з Росією	22
8.	Особливе партнерство з Україною	26
9.	Діалог з середземноморськими країнами	28
10.	Підтримка миру та врегулювання криз	30
11.	Реагування на надзвичайні ситуації цивільного характеру	34
12.	Співпраця у галузі науки та екології	36
13.	Як функціонує НАТО	40
14.	Зміни та послідовність	44

Головним завданням Північноатлантичного Альянсу є захист свободи і безпеки його членів у Європі та Північній Америці відповідно до принципів Статуту ООН. Для досягнення цієї мети Альянс використовує як свій політичний вплив, так і військову потужність, залежно від характеру проблем безпеки, що постають перед державами-членами Альянсу. Відповідно до змін, що відбулися у стратегічному середовищі, змінилися і засоби реагування Альянсу на нові проблеми безпеки. Нині Альянс забезпечує стабільність в євроатлантичній зоні і продовжує трансформуватися з метою адекватного реагування, поза межами його традиційної зони відповідальності, на нові ризики і загрози, такі як тероризм і проблеми в галузі безпеки, що виникають у країнах, які зазнали кризи державної влади.

Організація Північноатлантичного договору (НАТО) є структурою, яка дає можливість членам Альянсу забезпечити досягнення їх цілей. Це міжурядова організація, в межах якої держави-члени, повністю зберігаючи свій суверенітет та незалежність, можуть проводити спільні консультації та приймати рішення з питань, що безпосередньо стосуються їхньої безпеки. Структури НАТО забезпечують постійний процес консультацій, координації та співпраці між державами-членами щодо політичних, військових, економічних та інших аспектів безпеки, а також дають цим країнам можливість активно співпрацювати у невійськових галузях, таких як наука, інформація, екологія і реагування на катастрофи.

Після п'яти раундів розширення до дванадцяти країн - засновників НАТО – Бельгії, Канади, Данії, Франції, Ісландії, Італії, Люксембургу, Нідерландів, Норвегії, Португалії, Великої Британії та Сполучених Штатів – приєдналися Греція і Туреччина (1952), Німеччина (1955), Іспанія (1982), Чеська Республіка, Угорщина та Польща (1999), а після останнього раунду розширення – Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина та Словенія (2004).

Колективна безпека

В основі діяльності Альянсу лежить принцип: безпека кожної держави-члена залежить від загальної безпеки всіх країн НАТО. Якщо існує загроза безпеці однієї з країн, це не може не впливати на безпеку інших. Основоположний документ НАТО, Вашингтонський договір, є документом, підписання якого означає, що кожна держава-член бере на себе зобов'язання перед іншими дотримуватись цього принципу, поділяти як ризики та відповідальність, так і переваги колективної оборони. Це, зокрема, означає, що багато завдань оборонного планування і забезпечення, які раніше кожна держава вирішувала окремо, тепер є спільними завданнями. Витрати на підготовку та забезпечення ефективної співпраці збройних сил також розподіляються між державами-членами.

Кожна країна залишається незалежною і зберігає право приймати свої рішення, але спільне планування і розподіл ресурсів дають можливість забезпечити значно вищий рівень колективної безпеки, ніж той, якого кожна країна могла би досягти окремо. Це залишається засадничим принципом співпраці країн НАТО в галузі безпеки.

Трансатлантичний зв'язок

Підписання Вашингтонського договору в 1949 році стало безпрецедентною подією в сучасній історії. Ця угода не тільки зменшила ризик зовнішньої агресії, але і забезпечила поступове зближення європейських країн, які в минулому неодноразово воювали між собою, і усунула ризик можливих військових конфліктів між ними. Ці держави стали певною мірою залежати одна від одної, а спільна відповідальність за безпеку створила засади для ефективної співпраці в інших галузях. Але важливість Вашингтонського договору цим не обмежувалась. Він забезпечив партнерські відносини між європейськими членами Альянсу та Сполученими Штатами і Канадою, які стали основою постійного трансатлантичного зв'язку між Європою і Північною Америкою.

Трансформація НАТО

У 1949 році, коли було засновано Альянс, Радянський Союз вважався головною загрозою свободі та незалежності Західної Європи. Комуністична ідеологія, політичні цілі та методи, військова потужність Радянського Союзу, незалежно від його реальних намірів, не давали можливості жодному уряду Заходу ігнорувати можливість конфлікту. Тому з 1949 до кінця 1980-х (у період, відомий як холодна війна) головним завданням Альянсу було утримання відповідного рівня військової потужності для захисту його членів від будь-якої форми агресії з боку Радянського Союзу та країн Варшавського договору. Стабільність, яку НАТО забезпечувала впродовж цього періоду, дала можливість Західній Європі відновити своє життя після Другої світової війни, оскільки визначала впевненість та передбачуваність, які є важливими передумовами економічного зростання.

Політика, узгоджена членами НАТО, постійно змінювалась відповідно до поточних змін стратегічного середовища. Після закінчення холодної війни політика і структури Альянсу докорінно трансформувалися відповідно до глобальних змін політичного та військового середовища Європи і нового характеру загроз

безпеці. Окрім цього, концепцію оборони було розширено і вона стала включати такі аспекти, як діалог та практична співпраця між країнами поза межами Альянсу, що розглядаються як найефективніші засоби посилення євроатлантичної безпеки.

Сьогодні НАТО є не тільки оборонним Альянсом. Держави НАТО співпрацюють з колишніми супротивниками і докладають зусиль для збереження миру та безпеки в євроатлантичній зоні. Задля досягнення цієї мети Альянс ставить перед собою дедалі більше завдань і розробляє гнучкі, інноваційні та прагматичні підходи до вирішення питань, складність яких неминуче зростає. У цьому процесі зростає і важливість ролі НАТО в гарантуванні безпеки євроатлантичної зони, тому багато країн-партнерів прагнуть приєднатися до Альянсу. Три країни Центральної та Східної Європи – Чеська Республіка, Угорщина і Польща – вже досягли цієї мети в 1999 році. Ще сім країн – Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина і Словенія – стали членами НАТО в 2004 році.

Процес трансформації НАТО протягом останнього десятиріччя включав декілька далекоглядних ініціатив, які є результатом конкретного, практичного підходу до нових можливостей, що виникли після закінчення холодної війни і до реагування на нові загрози безпеці. Йдеться про програму “Партнерство заради миру”, особливі відносини з Росією та Україною, діалог з країнами Середземномор'я, План підготовки до членства в Альянсі, спрямований на допомогу країнам-кандидатам, і розвиток ефективної співпраці у галузі безпеки з Європейським Союзом, Організацією з безпеки і співробітництва в Європі та Організацією Об'єднаних Націй. НАТО також активно реагує на нові завдання безпеки і керує операціями з врегулювання кризових ситуацій на Балканах та поза межами євроатлантичної зони “там і тоді, де і коли необхідно” для боротьби з тероризмом. Для вдосконалення своєї спроможності виконувати нові місії Альянс посилює військові ресурси і адаптує їх до нових умов. На

досягнення цієї мети спрямовані три ключові ініціативи, проголошені на Празькому саміті у листопаді 2002 року: створення Сил реагування НАТО; реформа військової командної структури; Празькі зобов'язання щодо посилення обороноспроможності, в межах яких держави-члени мають подолати існуючі недоліки у цій галузі, як окремо, так і в співпраці.

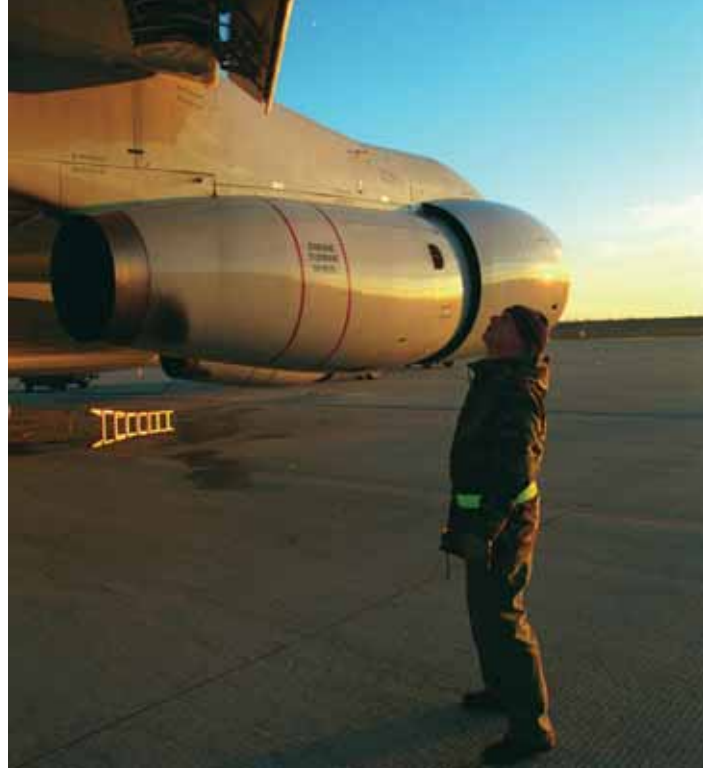
Головні завдання у галузі безпеки

Стратегічна концепція Альянсу, яка визначає головні цілі і завдання НАТО в галузі безпеки, містить керівні напрямки щодо використання військових та політичних засобів для досягнення вищезазначених цілей. Перша публікація цього документа у 1991 році стала подією, яка чітко відокремила минуле від сьогодення. Під час холодної війни аналогічні документи стратегічного планування, зрозуміло, були секретними.

Поточна Стратегічна концепція НАТО, опублікована 1999 року, визначає ризики в галузі безпеки як “багатовекторні та важкопередбачувані”. Головні завдання Альянсу в галузі безпеки передбачають, що НАТО повинна:

- діяти як організація, що забезпечує стабільність у євроатлантичній зоні;
- слугувати форумом для проведення консультацій у галузі безпеки;
- забезпечувати стримування і оборону проти будь-якої агресії, спрямованої проти будь-якого члена НАТО;
- робити внесок в ефективне запобігання конфліктам і брати активну участь у врегулюванні кризових ситуацій;
- розвивати партнерство, співпрацю і діалог з іншими країнами євроатлантичної зони.

У Стратегічній концепції 1999 року подається оцінка передбачуваних ризиків і завдань у галузі безпеки, а також робиться висновок, що

стратегічне середовище продовжує змінюватись переважно в позитивному напрямку і що Альянс, разом з іншими організаціями, відіграв дуже значну роль в посиленні євроатлантичної безпеки після закінчення холодної війни.

Однак попри той факт, що загроза широкомасштабної війни практично зникла, перед членами Альянсу та іншими країнами євроатлантичного регіону постають нові ризики і фактори нестабільності: етнічні конфлікти, порушення прав людини, політична дестабілізація, слабкість економіки. Окрім цього, розповсюдження ядерної, біологічної та хімічної зброї і засобів її доставки є серйозним приводом для занепокоєння, а поширення відповідних технологій створює загрозу отримання високотехнологічних військових ресурсів потенційними супротивниками.

Безпека Альянсу має розглядатися в глобальному контексті; їй можуть загрожувати і такі фактори як, наприклад, дії терористів, саботаж, організована злочинність і завдання шкоди каналам постачання життєво необхідних ресурсів. Після публікації Стратегічної концепції 1999 року і терористичних нападів на Нью-Йорк і Вашингтон 11 вересня 2001 року загроза тероризму і ризики, які створюють кризові держави, були докорінно переглянуті.

Перший випадок задіяння статті 5

Стаття 5 містить ключове положення Вашингтонського договору, основоположного документа НАТО. Вона зазначає, що озброєний напад на одного члена Альянсу розглядається як напад на всі країни НАТО. Задіяння статті 5 означає, що кожна країна Альянсу після консультацій з іншими союзниками визначає міру своєї участі, зокрема, застосування військової сили в діях, необхідних для відновлення і підтримання безпеки в Північноатлантичній зоні.

Вперше статтю 5 було задіяно 12 вересня 2001 року, відразу після терористичних нападів на Сполучені Штати 11 вересня. Спочатку задіяння статті 5 було тимчасовим, до остаточного визначення того факту, що напади було спрямовано із-за кордону. Цей факт було підтверджено 2 жовтня, коли офіційні представники США представили Північноатлантичній раді результати розслідування терористичних нападів, які свідчили про задіяння терористичної мережі *Аль-Каїда*.

4 жовтня члени Альянсу узгодили заходи, спрямовані на забезпечення допомоги Сполученим Штатам, що розпочали кампанію боротьби з тероризмом. Ці заходи передбачали поглиблення співпраці в обмін розвідувальною інформацією, повне відкриття повітряного простору для здійснення необхідних польотів і надання доступу до аеропортів і аеродромів для літаків США та інших членів Альянсу, що брали участь в операції проти тероризму, а також розгортання частини військово-морських сил постійного базування НАТО в східному Середземномор'ї та відправлення літаків системи повітряного попередження і управління (АВАКС) до Сполучених Штатів. На додаток, у відповідь на запит США окремі члени Альянсу надали для проведення операції інші ресурси. Допомога передбачала не тільки військову підтримку але й юридичні та фінансові заходи, спрямовані на створення перешкод на шляху використання фінансових ресурсів терористичними організаціями.

В основі діяльності НАТО, що має на меті захист безпеки її членів і виконання нових завдань, спрямованих на зміцнення безпеки і стабільності, лежить довгострокове партнерство між європейськими і північноамериканськими членами Альянсу. Руйнівні наслідки Другої світової війни зробили безпеку європейських країн залежною від допомоги Сполучених Штатів і Канади. Північноамериканські союзники утримували великі контингенти своїх збройних сил на території Європи. З перших днів існування Альянсу США і Канада відіграють дуже важливу роль у системі європейської безпеки – роль, яка є центральною для трансатлантичної безпеки і невід’ємною частиною існування Альянсу.

За останні роки кількість північноамериканських сил в Європі поступово зменшувалась. Значна частина збройних сил, які може використовувати Альянс для оборони Європи, надається європейськими членами Альянсу вже багато років. Окрім цього, більшість миротворчих сил НАТО на Балканах, до складу яких також входять контингенти країн-партнерів і країн, що не входять в НАТО, також забезпечується європейськими членами Альянсу.

Однак Сполучені Штати продовжують брати на себе значну частину витрат на безпеку Альянсу і непропорційно велику частку відповідальності за діяльність Альянсу в результаті дисбалансу між військовою спроможністю Сполучених Штатів та інших членів Альянсу. Скориставшись

перевагами “мирних дивідендів” після закінчення холодної війни на початку 1990-х, європейські союзники і Канада не робили значних інвестицій в розвиток своєї обороноспроможності відповідно до нових завдань безпеки. Вони залишаються залежними від Сполучених Штатів у багатьох ключових галузях, таких як стратегічна транспортна авіація, необхідна для швидкого розгортання збройних сил, супутниковий зв’язок та інші галузі передових технологій.

Недоліки європейської системи обороноспроможності вперше опинилися в центрі уваги під час балканських конфліктів 1990-х, які засвідчили, що європейські країни неспроможні запобігти поширенню конфлікту без допомоги Сполучених Штатів. Наприкінці 1990-х НАТО і Європейський Союз паралельно висунули ініціативи, спрямовані на посилення обороноспроможності і почали переговори щодо можливих форм стратегічного партнерства.

Балканські уроки

На початку 1990-х, коли в Боснії-Герцеговині вибухнула громадянська війна, Європейський Союз надіслав спостерігачів для моніторингу виконання резолюцій ООН, але не мав ні політичного мандата, ні військових сил для активніших дій. ООН надіслала свої сили, але вони були більш придатні для миротворчих операцій, а не для впровадження миру – і скоро

стало зрозуміло, що покласти край війні можливо тільки за умов застосування військової сили. Спочатку Альянс неохоче сприйняв ідею розгортання сил НАТО, оскільки наслідки таких дій поза межами традиційної зони відповідальності НАТО раніше не розглядалися. Проте ситуація продовжувала погіршуватись і НАТО почала дедалі активніше брати участь у вирішенні проблеми в період з 1992 до 1995 року: Альянс забезпечував військову підтримку в процесі моніторингу і виконання резолюцій та санкцій ООН. З часом, коли наприкінці 1995 року вдалося досягти за допомогою США мирної угоди, саме сили під керівництвом НАТО, до складу яких входило 20 000 військових США, забезпечували виконання угоди.

Чотири роки по тому, коли ситуація в Косові погіршилась і спричинила гуманітарну кризу, саме НАТО як організація зробила кроки для її врегулювання після невдалих спроб знайти вирішення проблеми. Ця криза ще раз підтвердила наявність раніше визначених недоліків європейської обороноспроможності. Під час проведення повітряної кампанії переважна більшість бойових вильотів здійснювалась літаками США, а для повного розгортання миротворчих сил в Косові знадобилося декілька місяців.

Нині в Європі бракує необхідних ресурсів для початку і виконання військової операції, подібної до тих, що припинили конфлікти в Боснії і Косові.

Однак Європейський Союз докладает зусиль, спрямованих на посилення військової спроможності ЄС і розвиток співпраці з НАТО (див. нижче). Це дало НАТО можливість передати Європейському Союзу керівництво місією в колишній Югославській Республіці Македонія*, де з 2001 року, у відповідь на запит

президента країни, було розгорнуто сили НАТО для подолання кризи (див. Розділ 10). У березні 2003 року Європейський Союз, використовуючи ресурси НАТО, розпочав операцію "Конкордія" і перебрав від НАТО відповідальність за її проведення. Альянс надавав вагому допомозу силам, що діють під проводом ЄС, в плануванні і матеріально-технічному забезпеченні. Окрім цього, НАТО і Європейський Союз у липні 2003-го узгодили спільний стратегічний підхід до ситуації на Західних Балканах та обговорюють можливість передачі до кінця 2004 року Європейському Союзу відповідальності за дотримання безпеки в Боснії - Герцеговині.

Посилення європейської обороноспроможності

Саме балканський досвід спонукав європейські країни до активних дій. Європейський Союз почав розробляти Європейську політику безпеки і оборони, яка передбачає, зокрема, створення ресурсів, необхідних для реагування на кризові ситуації. Спочатку питання безпеки і оборони ЄС були прерогативою організації, відомої як Західноєвропейський Союз (ЗЄС).¹ Однак на саміті ЄС, що відбувся в грудні 1999 року в Гельсінкі, Європейський Союз прийняв рішення, згідно з яким у майбутньому він сам відповідатиме за вирішення цих питань і для цього мають бути створені відповідні структури. ЄС також ухвалив так звану Головну мету: до 2003 року створити Сили швидкого реагування кількістю 60 000 військовослужбовців, що мають бути спроможними до розгортання і виконання операції впродовж щонайменше одного року.

Альянс, зі свого боку, взяв на себе зобов'язання посилити європейську складову через розвиток ефективної Європейської політики безпеки і оборони. Метою цієї ініціативи була підтримка

¹ Західноєвропейський Союз: заснований відповідно до Брюссельського договору про співробітництво в економічній, соціальній і культурній галузях та про колективну самооборону, який підписали Бельгія, Франція, Люксембург, Нідерланди і Велика Британія. Пізніше до нього приєдналися Німеччина, Греція, Італія, Португалія та Іспанія. Функції щодо врегулювання кризових ситуацій та виконання гуманітарних завдань були передані Європейському Союзу, згідно з Гельсінським самітом ЄС 1999 року. Зобов'язання щодо колективної оборони, передбаченні Брюссельським договором, залишаються незмінними і знаходяться в компетенції залишкового секретаріату ЗЄС.

зусиль ЄС, спрямованих на посилення його ролі в галузі безпеки і одночасно на створення збалансованих трансатлантичних відносин, завдяки ефективнішій і послідовнішій участі європейських союзників у діяльності Альянсу та у виконанні його місії. З цією метою в 90-х роках НАТО розпочала процес забезпечення суто європейської спроможності ефективного врегулювання кризових ситуацій без зайвого дублювання військових ресурсів і сил, які вже існують в НАТО. Головною складовою цього процесу стала концепція “відокремлюваних, але не окремих сил”, яка дасть можливість в майбутньому використовувати ресурси і сили НАТО для проведення операцій з врегулювання криз під керівництвом ЗЄС .

Лідери країн НАТО на саміті, що відбувся у Вашингтоні у квітні 1999 року, визнали намір ЄС досягти більшої незалежності у вирішенні проблем безпеки і висловили свою готовність розробити відповідні домовленості, згідно з якими частина ресурсів і сил НАТО може бути передана для проведення операцій під проводом ЄС, в яких НАТО як організація не братиме військової участі. Відповідно до рішень ЄС, прийнятих в Гельсінкі, НАТО розпочала обговорення і прямі консультації з ЄС з питань співпраці між двома організаціями.

Були визначені нові форми співробітництва. В грудні 2002 року НАТО і Європейський Союз оприлюднили спільну декларацію щодо розвитку стратегічного партнерства, а в березні 2003 року узгодили низку документів з питань врегулювання кризових ситуацій, зокрема, так звані домовленості “Берлін-плюс” щодо використання ресурсів і можливостей НАТО для операцій під керівництвом ЄС, що створило умови для розвитку стратегічного партнерства та координації спільних заходів. Постійні угоди щодо зв'язку між двома організаціями сприятимуть співпраці і проведенню консультацій на оперативному рівні. Також було погоджено питання представництва ЄС в штабі Верховного головнокомандувача ОЗС НАТО в Європі (SHAPE) в Монсі (Бельгія) і представництва НАТО у Військовому штабі ЄС.

НАТО і Європейський Союз підписали угоду, що має забезпечити послідовність, прозорість та взаємну підтримку в процесі розвитку спільних вимог щодо показників обороноспроможності. У травні 2003 року відбулося перше засідання Спільної групи з питань обороноспроможності НАТО – ЄС. Ініціативи, спрямовані на посилення обороноспроможності Альянсу (див. Розділ 3), не повинні суперечити Плану дій щодо європейської обороноспроможності та Головній меті ЄС і допоможуть досягти необхідного вдосконалення обороноспроможності європейських членів Альянсу в ключових галузях.

Альянс залишається інструментом забезпечення колективної оборони членів НАТО і наріжним каменем євроатлантичної безпеки. Він має мандат і спроможність до виконання завдань з врегулювання кризових ситуацій і підтримки миру. Метою співпраці між ЄС і НАТО в галузі безпеки є створення додаткових можливостей для реагування на кризи і конфлікти без зайвого дублювання ресурсів і зусиль. Така співпраця дасть можливість посилити обороноспроможність європейських країн і забезпечить виконання операцій під керівництвом ЄС в тих випадках, коли Альянс не братиме у них участь.

Члени Альянсу докладають зусиль для посилення своєї обороноспроможності з метою забезпечення НАТО такими силами, які зможуть швидко розгортатися в тих регіонах, де вони будуть потрібні, будуть спроможними до виконання тривалих операцій і швидкого та ефективного виконання завдань з мінімальною шкодою, яка може ненавмисне бути завданою цивільному населенню. Забезпечення адекватних військових ресурсів і готовності до колективних дій у сучасному середовищі безпеки є вимогою часу. У разі кризи, яка може загрожувати безпеці членів Альянсу, сили НАТО мають бути спроможними підтримати виконання політичних рішень та забезпечити мирне врегулювання таких криз.

Ініціативу, спрямовану на вдосконалення обороноспроможності, започаткували лідери країн Альянсу на саміті у Вашингтоні у квітні 1999 року. Вони сформулювали своє бачення Альянсу XXI сторіччя: він має бути більшим, гнучкішим та ефективнішим, спроможним не тільки забезпечити колективну оборону, але і виконувати нові місії, зокрема, запобігати конфліктам та активно реагувати на кризові ситуації і забезпечувати їх врегулювання. Лідери держав Альянсу ухвалили Ініціативу оборонної спроможності, спрямовану на вдосконалення ключових галузей обороноспроможності країн НАТО.

Протягом наступних трьох років вдалося досягти певного прогресу в деяких галузях, зокрема, в тих, вдосконалення яких не потребувало значних ресурсів, проте, не всі недоліки вдалося подолати і впровадження Ініціативи оборонної спроможності відбувалося досить повільно. Поява нових асиметричних загроз, тобто загроз потенційних супротивників, які намагатимуться використати слабкі місця сучасного суспільства і обороноспроможності великих держав і завдати удару, використовуючи, зокрема, засоби тероризму, посилила нагальність потреби адаптувати і модернізувати військові структури. Терористичні напади на Сполучені Штати 11 вересня 2001 року привернули загальну увагу до загрози тероризму, а операція в Афганістані, керована США, ще раз підкреслила недоліки обороноспроможності союзників.

Тому на Празькому саміті, що відбувся у листопаді 2002 року, керівники держав Альянсу узгодили

свої погляди щодо потреби в конкретнішому підході до посилення обороноспроможності, що є невід'ємною складовою заходів, спрямованих на посилення ефективності всього спектра майбутніх місій Альянсу, зокрема, антитерористичних операцій. Саміт ухвалив нову програму посилення обороноспроможності, яка включала три складових: Празькі зобов'язання щодо посилення обороноспроможності; Сили реагування НАТО і вдосконалену командну структуру. Окрім цього, на саміті був схвалений пакет додаткових ініціатив, спрямованих на забезпечення протистояння новим загрозам.

Вдосконалення оперативної сумісності та ключових аспектів військової спроможності забезпечить вагомий внесок європейських членів Альянсу у виконання нових місій НАТО. Це вдосконалення має доповнювати зусилля Європейського Союзу, спрямовані на розвиток обороноспроможності та досягнення Головної мети: формування ефективного мобільного корпусу європейських сил.

Празькі зобов'язання щодо посилення обороноспроможності

Ініціатива оборонної спроможності засвідчила прагнення Альянсу вдосконалити загальну обороноспроможність НАТО, проте, вона не передбачала конкретних зобов'язань окремих країн. Згідно з Празькими зобов'язаннями окремі держави НАТО визначили конкретні галузі, що потребують вдосконалення, і графік виконання поставлених завдань, а також механізми ретельного моніторингу цього процесу.

Ключові галузі обороноспроможності, яким приділяється першочергова увага, включають стратегічний повітряний і морський транспорт; заправку літаків у повітрі; мобільні підрозділи матеріально-технічного забезпечення; командування, управління і зв'язок; повітряне спостереження; розвідку, спостереження і точне наведення на ціль; бойову ефективність, зокрема, високоточну зброю і ушкодження протиповітряної оборони супротивника; оборону проти задіяння хімічної, біологічної, радіологічної та ядерної зброї.

Посилення обороноспроможності потребуватиме перегляду пріоритетів оборонних бюджетів

багатьох членів Альянсу, зокрема, нових підходів до скорочення чисельності збройних сил і використання вивільнених ресурсів для модернізації оснащення. Однак в багатьох випадках ефективного використання наявних ресурсів буде недостатньо для виконання завдань без додаткового фінансового забезпечення. Нині розглядаються інші фінансово виправдані рішення, зокрема, об'єднання військових ресурсів для спільного використання, підвищення ролі спеціалізації, спільне придбання обладнання, а також спільне і багатонаціональне фінансування.

Успішне виконання Празьких зобов'язань має забезпечити зростання кількості європейських великих транспортних літаків вчетверо, а об'єднання ресурсів дасть європейським членам Альянсу можливість значно вдосконалити таку галузь, як заправка літаків у повітрі. Обсяги європейської високоточної зброї повітряної доставки мають збільшитись на 40 відсотків до 2007 року.

Сили реагування НАТО

Сили реагування НАТО мають бути оснащеними найсучаснішим озброєнням, гнучкими, спроможними до швидкого розгортання і тривалого виконання операцій, оперативно сумісними, і включати сухопутні, військово-морські та військово-повітряні компоненти, спроможні виконувати весь спектр місій Альянсу. Створення таких сил високого рівня готовності також слугуватиме каталізатором для подальшого вдосконалення військової спроможності та оперативної сумісності збройних сил країн НАТО, що забезпечить подальшу їх трансформацію, необхідну для виконання нових завдань у галузі безпеки.

Після першої наради у липні 2003-го, присвяченої цим питанням, вже у жовтні 2003 року був створений прототип таких сил. Початковий рівень оперативної готовності має бути досягнутий до жовтня 2004 року, а до жовтня 2006 року ці сили мають бути повністю готовими до виконання

оперативних завдань. На той час планується сформувати і підготувати контингент, що включатиме 21 000 військових, сучасні літаки-винищувачі, кораблі, військовий транспорт, підрозділи бойового і матеріально-технічного забезпечення, зв'язку і розвідки. Ці сили будуть спроможними розгорнутися в кризовій зоні за п'ять діб і здійснювати операцію тривалістю 30 діб.

Нова командна структура

На Празькому саміті лідери держав Альянсу ухвалили рішення щодо трансформації командної структури, яка має бути ефективною, компактною, спроможною до розгортання і включати два стратегічних командування, одне з яких відповідатиме за оперативні питання, а друге – за подальшу трансформацію. Остаточне рішення щодо конкретних аспектів перебудови командної структури було прийнято у червні 2003 року. Нова командна структура відповідає вимогам нових, менших за розміром, гнучкіших та оперативніших сил, які краще пристосовані до виконання нових завдань НАТО. Кількість штабів було зменшено з 20 до 11, що супроводжувалось переглядом і новим визначенням їхніх функцій.

Всі оперативні питання тепер вирішує Об'єднане оперативне командування, що базується у штабі ОЗС НАТО в Європі (SHAPE) в Бельгії. Його підтримку забезпечують два командування об'єднаних збройних сил, які можуть забезпечити розгортання наземних штабів Багатонаціональних об'єднаних оперативно-тактичних сил (БООТС), а також менший за розміром, але ефективний постійний об'єднаний штаб, який може забезпечити формування штабу БООТС морського базування. Ця гнучка командна структура дає командувачам можливість формувати сили, що складатимуться з контингентів різних країн і відповідатимуть вимогам проведення конкретної операції.

Нове Об'єднане командування з питань трансформації (АСТ) відповідає за подальшу трансформацію військових структур НАТО і

підвищення оперативної сумісності збройних сил країн Альянсу. Це командування заступило місце колишнього Атлантичного стратегічного командування і базується в Норфолку, штат Вірджинія (США), але має своє представництво в Європі. Той факт, що Верховний головнокомандувач з питань трансформації водночас обіймає посаду Командувача об'єднаних сил США, що є внутрішньою рушійною силою змін для збройних сил США, має очевидні переваги. Об'єднане командування з питань трансформації відіграватиме ключову роль у процесі адаптації ресурсів і розвитку доктрини нових Сил реагування НАТО.

Протидія новим загрозам

У Празі було прийнято низку ініціатив, спрямованих на посилення спроможності Альянсу протистояти тероризму та іншим сучасним загрозам безпеці. Зокрема, було ухвалено військову концепцію оборони проти тероризму; нові напрямки співпраці з країнами-партнерами, визначеними в Плані дій Партнерства проти тероризму, що має забезпечити вдосконалення обміну розвідувальною інформацією та підвищення рівня готовності цивільних структур до захисту від хімічної, біологічної та радіологічної зброї проти цивільного населення і подолання наслідків її застосування.

Для посилення спроможності Альянсу протистояти застосуванню ядерної, біологічної та хімічної зброї було ухвалено п'ять ініціатив, які передбачають створення прототипу мобільної аналітичної лабораторії; спеціальної групи реагування; віртуального зразкового центру захисту від вищезазначеної зброї; резерву засобів біологічного і хімічного захисту; системи моніторингу поширення захворювань. Проводиться дослідження НАТО з питань протиракетного захисту, в якому аналізуються різні можливості захисту території, збройних сил і цивільного населення країн Альянсу від усього спектра загроз застосування ракетної зброї. Окрім цього, приділяється увага питанням захисту від можливої кібернетичної атаки.

1 грудня 2003 року новий Батальйон захисту проти хімічної, біологічної, радіологічної та ядерної зброї (ХБРЯ) досягнув початкового рівня оперативної спроможності. Батальйон розташований в Лібереку (північна частина Чеської Республіки), і він має вийти на остаточний рівень оперативної готовності до участі в операціях НАТО в липні 2004 року. В формуванні батальйону взяли участь 13 країн: Бельгія, Канада, Чеська Республіка, Угорщина, Італія, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Іспанія, Туреччина, Велика Британія та Сполучені Штати Америки.

З часу заснування НАТО головним завданням збройних сил Альянсу було гарантування безпеки і територіальної цілісності держав-членів. Підтримка безпеки через стримування і забезпечення колективної оборони залишається їх головною місією і сьогодні, але після закінчення холодної війни в структурі та завданнях сил Альянсу відбулися значні зміни, які відповідають новим вимогам середовища безпеки і новим напрямкам співпраці з державами-партнерами.

За часів холодної війни оборонне планування НАТО було спрямовано на утримування сил, які були необхідні для оборони від можливої агресії з боку Радянського Союзу та країн Варшавського договору. Після повалення Берлінського муру багато хто вважав, що НАТО вже не потрібна. Проте система євроатлантичної безпеки, хоча і стала менш конфронтаційною, водночас вона є значно складнішою, оскільки поза межами Європи з'явилися джерела нових загроз, зокрема, нестабільність певних урядів, розповсюдження зброї масового знищення і засобів її доставки, тероризм. Ці нові проблеми в галузі безпеки стали очевидними на початку 1990-х, коли спалахнув конфлікт на Балканах і сили НАТО були покликані забезпечити відновлення миру і врегулювання кризи.

У нещодавньому минулому, після терористичних нападів 11 вересня і наступної операції в Афганістані, метою якої було знешкодження відповідальної за ці напади терористичної групи *Аль-Каїда*, стало зрозуміло, що є всі підстави для серйозного занепокоєння з приводу загрози з боку міжнародного тероризму, країн, що зазнали кризи державної влади, і розповсюдження зброї масового знищення. Сили НАТО нині беруть участь у боротьбі проти тероризму і починають відігравати дедалі важливішу роль у виконанні міжнародних миротворчих місій – вперше в історії НАТО поза межами території Європи. Тому загрози безпеці, з якими Альянсу доводиться мати справу сьогодні, не мають такого глобально апокаліптичного характеру, як за часів холодної війни, проте є не менш реальними, нагальними і досить часто непередбачуваними.

Звичайні збройні сили НАТО

За період, що минув після закінчення холодної війни, загальна кількість звичайних збройних сил

значно зменшилась: сухопутні сили, які держави надають в розпорядження Альянсу, були скорочені на 35 відсотків; кількість військово-морських кораблів скоротилась більш ніж на 30 відсотків, а кількість бойових ескадрилей військово-повітряних сил зменшилась на 40 відсотків на початку 1990-х. Більшість сил вже не перебувають на високому рівні бойової готовності і пройшли через процес реструктуризації, який мав забезпечити більшу гнучкість та мобільність військових формувань і зробити їх придатними для виконання нових завдань у проведенні миротворчих операцій та врегулюванні кризових ситуацій, а також для ефективної співпраці зі збройними силами держав, що не входять до складу НАТО.

Військова концепція Багатонаціональних об'єднаних оперативно-тактичних сил (БООТС) є одним з прикладів того, як нові обставини вплинули на зміни в Альянсі. Ця концепція забезпечує гнучку структуру, яка дає командувачам можливість використовувати різні роди військ для виконання конкретної військової операції. Вона також полегшує інтеграцію інших країн в миротворчі операції під проводом НАТО і створює можливості для ЄС використовувати ресурси і сили НАТО для проведення європейських операцій.

Особливої ваги нові завдання НАТО у врегулюванні криз та підтримці миру (*детальніше – див. Розділ 10*) набули з середини 1990-х. У період між 1992 та 1995 роками сили НАТО підтримували зусилля ООН під час війни в Боснії, забезпечували моніторинг і впровадження санкцій ООН в районі Адріатики, в зоні заборони польотів над Боснією і Герцеговиною і надавали допомогу з повітря Силам захисту ООН. Повітряні удари у серпні та вересні 1995 року дали можливість зняти облогу Сараєво, змінити баланс влади між сторонами конфлікту і переконати керівництво боснійських сербів укласти мирну угоду. Після цього ООН видала НАТО мандат забезпечити виконання військових аспектів мирної угоди і в грудні 1995 року в Боснію-Герцеговину прибули багатонаціональні сили, керовані НАТО.

Навесні 1999 року роль сил НАТО як інструмента врегулювання криз набула нового значення, коли члени Альянсу розпочали повітряну кампанію проти югославського режиму, аби змусити його

виконати вимоги міжнародного співтовариства щодо припинення політичних та етнічних репресій в провінції Косово. Багатонаціональні сили під керівництвом НАТО були надіслані в Косово, щоб надати допомогу у відновленні стабільності в регіоні.

Через два роки, на початку 2001-го, НАТО у співпраці з новим демократичним югославським урядом докладали спільних зусиль для запобігання кризовій ситуації у південній Сербії, де існує велика спільнота етнічних албанців. Того ж самого року НАТО і Європейський Союз використали заходи превентивної дипломатії з метою відвернення ризику громадянської війни в колишній Югославській Республіці Македонія* і забезпечили проведення переговорів щодо плану мирного врегулювання. Невеликий контингент сил НАТО влітку виконав операцію з мирного роззброєння повстанців і забезпечив особисту безпеку міжнародних спостерігачів. Невдовзі стабільність у регіоні була відновлена.

Балканські операції дали можливість силам НАТО набути важливий досвід миротворчих операцій у врегулюванні криз, а також у керівництві багатонаціональними коаліціями, до складу яких входять держави, що не є членами Альянсу. Це робить НАТО надзвичайно цінним ресурсом сучасної безпеки. Після 11 вересня Альянс дедалі частіше бере участь у створенні умов безпеки в нестабільних зонах поза межами традиційної євроатлантичної зони НАТО.

У серпні 2003 року НАТО погодилась взяти на себе командування Міжнародними силами сприяння безпеці (МССБ) в Афганістані й допомогти відновленню стабільності в країні, яка довго страждала від громадянської війни і стала притулком для терористичних організацій. У попередній період НАТО відіграла важливу роль

у підтримці інших країн Альянсу, які забезпечували керівництво МССБ. Нова роль НАТО гарантує послідовність і вирішує проблему пошуку нової керівної держави для МССБ кожні півроку. Особовий склад НАТО діє під прапором МССБ і в межах мандата ООН, термін дії якого в жовтні 2003 року був продовжений з метою забезпечення операцій поза межами Кабула.

В Афганістані НАТО вперше виконувала місію поза межами євроатлантичної зони. Це стало можливим внаслідок доленосного рішення, яке ухвалили міністри закордонних справ держав Альянсу на зустрічі у Рейк'явіку в травні 2002 року, в якому, зокрема, йдеться про те, що "НАТО має бути спроможною швидко розгорнути сили там, де вони потрібні і забезпечувати виконання тривалих операцій на великій відстані". Після того як Сполучені Штати розпочали військову кампанію проти режиму Саддама Хусейна, НАТО дала згоду надати підтримку Польщі, яка забезпечує командування багатонаціональною дивізією в центральному регіоні Іраку, в формуванні збройних сил, матеріально-технічному забезпеченні, зв'язку та розвідці. Альянс готовий надати аналогічну підтримку іншим державам НАТО, якщо надійде відповідний запит.

Після подій 11 вересня для боротьби проти нових загроз були також застосовані традиційні методи використання військово-морських сил. З жовтня 2001 року, в межах операції "Ектив ендевор", кораблі НАТО забезпечували патрулювання східної зони Середземного моря і моніторинг руху інших суден з метою виявлення і припинення терористичної діяльності. З часом цю місію було розширено до забезпечення супроводу невійськових перевезень через Гібралтарську протоку (якщо надсилається відповідний запит) і перевірки підозрілих кораблів. Окрім стримування діяльності тероризму, ці військово-морські операції

несподівано принесли додаткові переваги для гарантування стабільності і безпеки Середземномор'я, що сприяє торговельній і економічній діяльності.

Ядерні сили НАТО

Найбільш радикальні зміни за останнє десятиріччя відбулися в тій галузі політики НАТО, яка стосується ядерних озброєнь. Під час холодної війни ядерні сили НАТО відіграли головну роль у стратегії Альянсу. Існування суттєвого арсеналу цих сил і чітко заявлена готовність урядів Альянсу утримувати ці сили і, за необхідності, застосувати їх, були факторами стримування – не тільки стримування інших країн від застосування ядерної зброї, а і стримування будь-якої агресії.

У середині 50-х стратегія так званого “масованого удару у відповідь” стала додатковим фактором стримування, оскільки передбачала, що НАТО відповість на можливу агресію проти будь-кого з її членів усіма засобами, які Альянс мав у своєму розпорядженні, зокрема, може використати ядерну зброю. В 1967 році була розроблена стратегія “гнучкого реагування”, спрямована на стримування агресії через створення непевності у супротивника щодо того, яким саме чином НАТО може відреагувати: із застосуванням звичайних або ядерних озброєнь. Ця стратегія використовувалась НАТО до кінця холодної війни.

Сьогодні ядерна зброя відіграє значно меншу роль у стратегії Альянсу. Кожна з трьох ядерних країн НАТО – Сполучені Штати, Велика Британія і

Франція – здійснила значне скорочення своїх ядерних арсеналів, в окремих випадках на 80 відсотків. Вважається, що обставини, за яких може розглядатися необхідність застосувати таку зброю, є надзвичайно маловірогідними, тому зараз ядерна зброя країн Альянсу не спрямована проти жодної країни або конкретної загрози.

Головною причиною утримання ядерної зброї є суто політичні міркування: збереження миру і відвернення загрози можливих проявів агресії проти країн НАТО, які, за наявності ядерної зброї, стають абсолютно недоцільними. Наявність ядерного арсеналу і звичайних озброєнь змушує почуватися непевно будь-яку країну, яка може прагнути політичних або військових переваг і загрожувати використанням ядерної, біологічної або хімічної зброї проти Альянсу.

До того ж держави НАТО мають довгострокові зобов'язання щодо контролю над озброєннями, роззброєння і запобігання розповсюдженню зброї масового знищення. Країни Альянсу підтримують зусилля, спрямовані на поступове і доцільне скорочення ядерних арсеналів, а також беруть активну участь у боротьбі проти розповсюдження зброї масового знищення (ЗМЗ). В НАТО був створений Центр ЗМЗ для поглиблення взаєморозуміння і координації обміну інформацією в цій галузі.

Сили НАТО

Термін “Сили НАТО” може викликати непорозуміння. НАТО не має постійних збройних сил. Окремі держави НАТО визначають, які саме формування і підрозділи національних збройних сил будуть передані в розпорядження Альянсу для виконання узгоджених завдань чи операцій. Ці формування залишаються під національним контролем до моменту прийняття відповідного рішення, після чого вони переходять під командування НАТО.

Треба, проте, зазначити, що Альянс має обмежену кількість військових сил. Багатонаціональні штаби становлять інтегровану військову структуру НАТО. Деякі оперативні сили, зокрема, система повітряного попередження і управління НАТО (АВАКС) має постійні засоби забезпечення зв'язку, протиповітряного захисту і спостереження. Існують також невеликі військово-морські сили постійного базування, що складаються з обмеженої кількості

кораблів, екіпажі яких міняються на основі принципу ротації.

НАТО не має постійних збройних сил, проте може мобілізувати сили 26-ти членів Альянсу. Інтегрована багатонаціональна структура дала можливість забезпечити безпрецедентний рівень оперативної сумісності збройних сил, які оснащені і підготовлені таким чином, аби мати можливість діяти спільно, відповідно до спільних стандартів і процедур. Цей факт, а також досвід, набутий під час керівництва міжнародними операціями з врегулювання криз і впровадження миру, робить НАТО надзвичайно цінним ресурсом у сучасному середовищі безпеки, яке вимагає протистояння новим загрозам координуваними міжнародними зусиллями.

Після закінчення холодної війни Альянс адаптувався до нового контексту безпеки і розробив нову розширену стратегію партнерства і співпраці в євроатлантичному регіоні. Саме розвиток партнерства НАТО вважає одним з головних завдань в галузі безпеки. Цей процес розпочався у 1990 році, коли Альянс простягнув руку дружби колишнім супротивникам, що знаходились по іншій бік лінії розмежування Схід-Захід, і запропонував нові відносини країнам Центральної та Східної Європи, а також колишнім республікам Радянського Союзу.

Це рішення стало основою для подальшого створення в грудні 1991 року форуму для проведення консультацій, спрямованих на зміцнення взаємної довіри – Ради північноатлантичного співробітництва (РПАС). Через декілька років процес розвитку партнерства отримав новий імпульс: у 1994 році було створено програму практичної двосторонньої співпраці між НАТО і окремими країнами-партнерами – “Партнерство заради миру”.

Сьогодні НАТО і держави-партнери регулярно проводять консультації з питань безпеки і оборони в межах Ради євроатлантичного партнерства (РЄАП), яка в 1997 році заступила місце РПАС. Збройні сили країн-партнерів і держав НАТО постійно співпрацюють, проводять спільні навчання і разом несуть службу в складі миротворчих сил на Балканах, якими керує НАТО. На Празькому саміті в листопаді 2002 року було зроблено нові кроки до посилення співпраці між партнерами і НАТО і прийнято рішення щодо конкретизації напрямків партнерської взаємодії, яка має відповідати вимогам безпеки XXI сторіччя.

Партнерство заради миру

За останні десять років програма “Партнерство заради миру” (ПЗМ) стала одним з найвизначніших досягнень у галузі безпеки. З 1994 року до програми приєдналися 30 країн: Албанія, Вірменія, Австрія, Азербайджан, Білорусь, Болгарія, Хорватія, Чеська Республіка, Естонія, Фінляндія, Грузія, Угорщина, Ірландія,

Казахстан, Киргизька Республіка, Латвія, Литва, Молдова, Польща, Румунія, Росія, Словаччина, Словенія, Швеція, Швейцарія, колишня Югославська Республіка Македонія*, Таджикистан, Туркменістан, Україна і Узбекистан. З того часу десять з цих країн стали повноправними членами Альянсу: Чеська Республіка, Угорщина та Польща в 1999 році, а Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина і Словенія – в 2004.

Боснія і Герцеговина, а також Сербія і Чорногорія також висловили бажання приєднатися до “Партнерства заради миру” і Ради євроатлантичного партнерства. НАТО вітатиме участь цих двох країн у програмі партнерства, коли вони забезпечать виконання визначених Альянсом умов, серед яких співпраця з Міжнародним трибуналом з військових злочинів у колишній Югославії, зокрема, в затриманні та видачі Трибуналу осіб, звинувачених у військових злочинах.

Програма “Партнерство заради миру” базується на принципах практичної співпраці й відданості демократичним принципам, яких дотримується і НАТО, і спрямована на посилення стабільності, зменшення загроз миру та побудову міцних партнерських відносин у галузі безпеки як між окремими країнами і НАТО, так і поміж державами-учасницями програми. В основі програми ПЗМ лежать різні заходи розвитку партнерства між кожною країною-партнером і НАТО, які відповідають національним потребам і спільно виконуються в тих межах і в той час, як це визначено урядом країни-партнера.

Засади програми “Партнерство заради миру” викладено в Рамковому документі. Він визначає конкретні заходи для країн-учасниць і містить зобов'язання членів Альянсу проводити консультації з будь-якою країною-партнером, яка вважатиме, що існує пряма загроза її територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці. Кожна країна-партнер бере на себе далекосяжні політичні зобов'язання зберігати демократичний устрій суспільства; дотримуватись принципів міжнародного права; виконувати зобов'язання, викладені в Статуті

ООН, Декларації прав людини і в Гельсінському Заключному акті² та міжнародних угодах з роззброєння і контролю над озброєннями; утримуватись від загроз або використання сили проти інших держав; поважати існуючі кордони; вирішувати суперечки мирним шляхом. Існують також конкретні зобов'язання щодо прозорості оборонного планування і бюджету, демократичного контролю над збройними силами, розвитку спроможності співпрацювати з НАТО у виконанні миротворчих та гуманітарних операцій.

НАТО і кожна країна-партнер спільно розробляють і узгоджують Індивідуальну програму партнерства. Дворічні програми розробляються на основі великого "меню" – Робочої програми партнерства, відповідно до потреб та національних інтересів кожної країни-учасниці. Особлива увага приділяється пов'язаним з обороною галузям, проте, окрім діалогу та консультацій, співпраця передбачає практичні спільні заходи майже в усіх сферах діяльності НАТО. Робоча програма охоплює понад двадцять галузей, зокрема, оборонну політику і планування, цивільно-військові відносини, освіту та підготовку, системи протиповітряної оборони, зв'язку та інформації, врегулювання криз і планування на випадок надзвичайних ситуацій.

Для забезпечення ефективної співпраці збройних сил країн-партнерів з НАТО під час проведення миротворчих операцій застосовується Процес планування та оцінки сил, який дає змогу визначити напрямки вдосконалення оперативної сумісності та вимоги до рівня військової спроможності. Цей механізм було розроблено на основі системи планування сил НАТО, і держави-партнери самі вирішують, чи будуть вони його застосовувати. З кожною країною-партнером узгоджуються Цілі партнерства, які визначають цільові показники планування; ретельний огляд результатів

застосовується для оцінки досягнутого прогресу. Цей процес став дуже ефективним інструментом розвитку співпраці між країнами-партнерами під час проведення балканських операцій.

За час розвитку програми ПЗМ дедалі більше уваги приділяється оперативним аспектам та безпосередній участі країн-партнерів у процесі планування і прийняття рішень. Було розроблено Концепцію оперативної спроможності, спрямовану на поглиблення і конкретизацію напрямків військової співпраці, що, в свою чергу, має забезпечити більшу ефективність багатонаціональних сил. Окрім цього, існують Рамкові домовленості щодо політично-військової співпраці, спрямовані на розвиток механізму консультацій з країнами-партнерами під час ескалації кризи, врегулювання якої може потребувати застосування миротворчих сил, і на задіяння партнерів на ранніх етапах оперативного планування та формування військових контингентів.

З метою подальшої інтеграції країн-партнерів в щоденну роботу в межах програми ПЗМ в декількох штабах НАТО були запроваджені Штабні елементи ПЗМ – структури, до складу яких входять офіцери збройних сил країн-партнерів. В штабі Верховного головнокомандувача ОЗС НАТО в Європі (SHAPE) в Монсі (Бельгія) працює Центр координації партнерства, який забезпечує координацію проведення навчань, а Міжнародний центр координації надає підтримку в проведенні брифінгів і забезпеченні планування для всіх країн, що не є членами НАТО, але роблять свій внесок у миротворчі операції на Балканах і в Афганістані.

Рада євроатлантичного партнерства

Рада євроатлантичного партнерства об'єднує держави НАТО і країни-партнери, загалом 46 країн, в багатонаціональний форум для розвитку

² Гельсінський Заключний акт: прийнятий Народою з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ); визначає стандарти міжнародної поведінки, визначає заходи побудови взаємної довіри між Сходом і Заходом, підтверджує необхідність поважати права людини, заохочує економічну, культурну, наукову та технічну співпрацю.

діалогу і процесу консультацій з питань політики і безпеки. РЄАП також дає можливість розвивати двосторонні відносини між НАТО і окремими країнами-учасницями ПЗМ.

Рішення щодо утворення РЄАП було прийнято в 1997 році, коли країни висловили бажання розвивати досягнення РПАС і створити форум для обговорення питань безпеки, який буде відповідати потребам подальшого розвитку відносин між країнами в межах ПЗМ і в контексті миротворчих операцій в Боснії-Герцеговині, куди 14 країн-партнерів в 1996 році направили свої контингенти для спільного виконання завдань разом із силами Альянсу.

Паралельно зі створенням РЄАП було зроблено інші кроки для посилення ефективності ПЗМ: країни-партнери стали брати дедалі активнішу участь у процесі планування і прийняття рішень в усіх галузях партнерської діяльності.

На додаток до короткострокових консультацій у межах РЄАП з поточних питань політики і безпеки, дворічний План дій РЄАП забезпечує довгострокові консультації і співпрацю в різних галузях. Зокрема, йдеться про врегулювання кризових ситуацій і миротворчі операції; регіональні питання; контроль над озброєннями і розповсюдження зброї масового знищення; міжнародний тероризм; оборонні питання, такі як планування, бюджет, політика і стратегія; планування на випадок надзвичайних ситуацій і готовність до катастроф; співпрацю в галузі озброєнь; ядерну безпеку; цивільно-військову співпрацю в управлінні повітряним рухом; наукову співпрацю.

Засідання РЄАП проводяться щомісяця на рівні послів, двічі на рік на рівні міністрів закордонних справ, міністрів оборони і керівників оборонних відомств, а також, час від часу – на рівні глав держав та урядів. З 2005 року щорічно буде проводитись окреме спеціальне засідання на високому рівні для обговорення важливих питань політики Євроатлантичного співтовариства. Більшість країн-партнерів мають дипломатичні місії в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі, які забезпечують постійний зв'язок

між Альянсом і країнами і дають можливість організувати консультації тоді, коли в цьому виникає потреба. Наприклад, послы країн НАТО і держав-партнерів змогли провести засідання 12 вересня, відразу після терористичних нападів на США 11 вересня 2001 року. Солідарність, яку в той день висловили члени РЄАП – від Північної Америки і Європи до Центральної Азії – та міжнародна співпраця в межах кампанії боротьби з тероризмом, якою керують США, є яскравим прикладом того, як партнерські ініціативи НАТО допомагають розвивати євроатлантичну культуру безпеки.

Партнерство після Празького саміту

Готовність об'єднати зусилля в боротьбі проти тероризму знайшла своє віддзеркалення в Плані дій Партнерства проти тероризму, впровадження якого почалося після Празького саміту. В Празі обговорювались заходи, спрямовані на підвищення ефективності партнерства між НАТО і країнами-партнерами. Комплексний огляд роботи РЄАП і програми ПЗМ містить рекомендації щодо подальшого розвитку політичного діалогу з партнерами та їх активнішої участі в плануванні, проведенні та здійсненні контролю над заходами, в яких ці країни беруть участь. На саміті був запропонований новий механізм – Індивідуальний план дій партнерства, який відрізнятиметься від традиційного вибору заходів із запропонованого переліку тим, що забезпечить країнам Альянсу можливість надавати таку допомогу партнерам у проведенні внутрішніх реформ, яка відповідатиме конкретним обставинам і потребам цих держав.

На основі рішень Празького саміту розробляються нові пропозиції, які будуть обговорюватись на саміті в Стамбулі в 2004 році. Вони спрямовані на подальше вдосконалення Партнерства заради миру з метою ефективного вирішення ключових питань відповідно до потреб і можливостей країн-партнерів, розвитку оборонних реформ, що мають забезпечити трансформацію збройних сил та підвищення рівня оперативної сумісності, а також вдосконалення механізмів регіональної співпраці та взаємної допомоги.

Будь-яка європейська країна може стати членом НАТО. Стаття 10 Вашингтонського договору дає можливість дійсним членам Альянсу запросити приєднатися до нього "будь-яку іншу європейську державу, здатну втілювати в життя принципи цього Договору і сприяти безпеці у північноатлантичному регіоні". Кількість членів НАТО зростає з 12 до 26 в результаті п'яти раундів розширення.

Двері НАТО залишаються відкритими. Після останнього раунду розширення в 2004 році Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина і Словенія стали членами Альянсу. Ще три країни-кандидати – Албанія, Хорватія і колишня Югославська Республіка Македонія* сподіваються в майбутньому отримати запрошення приєднатися до Альянсу.

Метою кожного раунду розширення є зміцнення євроатлантичної зони безпеки, зміцнення сили, цілісності та життєздатності Альянсу. Жоден з раундів не був спрямований проти інтересів безпеки будь-якої третьої країни.

Кожен з раундів розширення був спрямований на зміцнення безпеки і стабільності в Європі, на зцілення континенту, який постраждав від двох війн на початку ХХ сторіччя, а після того був розділений залізною завісою протягом 40 років. Греція і Туреччина вступили до Альянсу в 1952 році. В 1955 році, через десять років після закінчення Другої світової війни, до НАТО приєдналася Федеративна Республіка Німеччина, що дало можливість інтегрувати країну в структури Заходу і створило передумови для подальшого возз'єднання Німеччини. В 1982 році, після тривалих політичних дебатів і двох референдумів, до Альянсу приєдналась Іспанія, хоча вона залишалась поза межами інтегрованої військової структури НАТО до 1998 року. Рішення щодо запрошення Чеської Республіки, Угорщини та Польщі, яке було прийнято на Мадридському саміті 1997 року, стало важливим кроком на шляху подолання розподільчих ліній часів холодної війни і відкрило двері Альянсу для колишніх супротивників – країн Варшавського пакту.

Розширення НАТО після холодної війни

Перший раунд розширення НАТО після холодної війни став результатом непростого рішення, яке

вимагало єдності поглядів всіх дійсних членів Альянсу. Головним міркуванням було збереження спроможності НАТО приймати рішення на основі консенсусу і зміцнення європейської безпеки в результаті розширення. Було проведено Дослідження з питань розширення НАТО, яке завершено в 1994 році та оприлюднено через рік, в якому робився висновок: прийняття нових членів, а також політичні, військові та економічні наслідки розширення сприятимуть досягненню головної мети НАТО, яка полягає в зміцненні безпеки і поширенні стабільності в євроатлантичному регіоні. Процес розширення, доповнений розвитком відносин з Росією, Україною та іншими країнами-партнерами, слугуватиме інтересам всієї Європи.

Ключовою темою усіх обговорень цього першого раунду розширення після холодної війни було питання: як змінити ставлення Росії до Альянсу як до військового блоку, що загрожує російським інтересам? Всі члени Альянсу погодились, що Росія може зробити вагомий внесок у європейську стабільність і безпеку, а також визнали, що занепокоєння Росії, викликане розширенням НАТО, заслуговує на увагу. Проте треба поважати право кожної незалежної європейської держави укладати свої угоди в галузі безпеки і приєднуватись до міжнародних організацій, так само, як і право членів Альянсу приймати своє рішення. До того як на Мадридському саміті країни-кандидати отримали офіційне запрошення, НАТО доклала зусиль до консолідації та інституціоналізації діалогу з Росією через підписання Основоположного акта (див. Розділ 7) та підтвердила свій намір не розгортати ядерну зброю та закордонні війська на території нових членів Альянсу.

На основі рекомендацій, що містились в Дослідженні з питань розширення НАТО, та в результаті розвитку діалогу із заінтересованими країнами-партнерами, а також після детальних консультацій між членами Альянсу, Чеська Республіка, Угорщина і Польща в 1997 році отримали запрошення розпочати переговори про вступ і 12 березня 1999 року офіційно стали членами НАТО.

Деякі країни були розчаровані тим, що не були охоплені першим раундом розширення НАТО після холодної війни, проте, країни Альянсу

неодноразово підкреслювали, що двері НАТО залишаються відкритими для інших країн, які бажатимуть приєднатися в майбутньому. На Вашингтонському саміті в квітні 1999 року Альянс ухвалив План підготовки до членства, який дає країнам можливість підготуватися до вступу в Альянс (див. вставку). Сім країн, які почали впроваджувати цей план, а саме: Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина та Словенія, отримали запрошення розпочати переговори про вступ до НАТО на Празькому саміті в листопаді 2002 року.

Після численних консультацій з сімома країнами у березні 2003 року були підписані протоколи про вступ. Після ратифікації цих протоколів в усіх країнах НАТО відповідно до національних і

парламентських процедур сім нових членів Альянсу приєдналися до Вашингтонського договору 29 березня 2004 року. Нові члени Альянсу мають продовжувати впровадження національних реформ, зокрема, в галузі оборони.

Двері НАТО залишатимуться відкритими і після завершення другого після холодної війни раунду розширення. Альянс всіляко заохочує три інші країни, що здійснюють План підготовки до членства (Албанію, Хорватію та колишню Югославську Республіку Македонія*), продовжувати процес реформ, особливо в галузі безпеки і оборони. У випадку з Хорватією велике значення матиме співпраця з Міжнародним трибуналом з військових злочинців в колишній Югославії.

План підготовки до членства в НАТО

План підготовки до членства було ухвалено в 1999 році. Він був розроблений на основі досвіду першого після холодної війни раунду розширення і має допомогти підготуватися до членства в НАТО тим країнам, які цього прагнуть. Дев'ять країн – Албанія, Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія та колишня Югославська Республіка Македонія* застосовували цей План з моменту його введення в дію. У травні 2002 року до них приєдналася Хорватія. Сім з цих країн стали членами НАТО в 2004 році.

Перш ніж стати членами НАТО, країни-кандидати мають забезпечити функціонування демократичної політичної системи і ринкової економіки; повагу до прав національних меншин відповідно до вимог ОБСЄ; вирішення всіх існуючих суперечливих питань з сусідніми країнами та дотримання загального принципу вирішення суперечок мирним шляхом; спроможність і готовність робити військовий внесок в обороноспроможність Альянсу та досягти оперативної сумісності з іншими збройними силами НАТО; ефективний розвиток цивільно-військових стосунків, що відповідатимуть демократичним вимогам.

Впровадження Плану підготовки до членства не гарантує вступу до НАТО. Проте цей План дає заінтересованим країнам можливість зосередити свої зусилля на досягненні цілей та пріоритетів, визначених у Плані, та отримати допомогу спеціалістів НАТО. Це стосується всіх аспектів членства: питання політики, економіки, оборони, ресурсів, інформації, безпеки і правових засад.

Кожна країна-учасниця обирає ті елементи Плану підготовки до членства, які відповідають національним інтересам, і сама визначає завдання і терміни їх виконання. Участь у програмі “Партнерство заради миру” і в Процесі планування та оцінки сил є невід’ємною частиною всього процесу підготовки, оскільки це дає можливість країні-кандидату готувати свої збройні сили до ефективної співпраці зі збройними силами країн Альянсу. Країни НАТО проводять регулярні спільні засідання з країною-кандидатом, на яких ретельно аналізується досягнутий прогрес і вирішується, якої саме дорадчої або практичної допомоги потребує країна. Впровадження Плану підготовки до членства постійно аналізується Північноатлантичною радою.

НАТО почала налагоджувати нові взаємини і розвивати співпрацю з Росією з початку 1990-х. Необхідність співробітництва між державами НАТО і Росією є очевидною: спільні проблеми безпеки найкраще вирішуються у співпраці і участь Росії є принципово важливою для розбудови будь-якої комплексної системи європейської безпеки після закінчення холодної війни.

Після терористичних нападів 11 вересня 2001 року, які ще раз продемонстрували необхідність координації реагування на спільні загрози, партнерство між НАТО і Росією набуло нового змісту і отримало потужний імпульс для розвитку на Римському саміті в травні 2002 року. Була створена нова Рада Росія - НАТО, яка об'єднала 19 держав Альянсу і Російську Федерацію в межах нового форуму, призначеного для визначення необхідності і можливості спільних дій. Співпраця інтенсивно розвивається в усіх пріоритетних галузях, що становлять спільний інтерес або викликають спільне занепокоєння.

Рішення щодо поглиблення партнерства засвідчило спільну готовність країн НАТО і Росії разом докласти зусиль для побудови тривалого стабільного миру для всіх країн євроатлантичної зони, що вперше було зазначено в Основоположному акті про взаємні відносини, співробітництво та безпеку між НАТО і Російською Федерацією 1997 року, який визначав засади партнерства між Росією та Альянсом.

Розвиток відносин

Росія була одним із засновників Ради північноатлантичного співробітництва в 1991 році, приєдналася до програми "Партнерство заради миру" в 1994, а з 1996 року російські миротворці співпрацюють з колегами з країн НАТО на Балканах (*див. вставку на стор. 25*). Проте конкретні засади тривалого конструктивного партнерства між НАТО і Росією були визначені саме в Основоположному акті, підписаному 27 травня 1997 року в Парижі. Після цього було засновано Постійну спільну раду (ПСР) – форум для постійних консультацій з

питань безпеки та розвитку програми консультацій з інших питань і співпраці.

У наступні п'ять років багато було зроблено для зміцнення взаємної довіри і подолання хибних уявлень через діалог. У 1999 році, незважаючи на розбіжність поглядів на повітряну кампанію в Косові, що призвела до призупинення роботи ПСР майже на рік, інші напрямки співпраці, зокрема, миротворча діяльність в Боснії - Герцеговині, продовжували розвиватися.

Однак наміри, визначені в Основоположному акті, не були повністю реалізовані в роботі ПСР. Формат "19+1" передбачав попереднє узгодження позиції країн Альянсу, отже, НАТО і Росія на засіданнях ПСР обмінювались інформацією і проводили консультації в "двосторонньому" режимі, який виявився не дуже ефективним, коли настав час перейти від заходів забезпечення взаємної довіри до практичного співробітництва. Коли після подій 11 вересня виникла нагальна потреба в узгоджених діях для подолання загрози міжнародного тероризму та вирішення інших проблем безпеки, члени Альянсу і Росія вийшли на новий рівень побудови своїх відносин і заснували Раду НАТО - Росія для розвитку співпраці в "форматі 20" (*див. вставку*).

У 1998 році почала роботу місія Росії в НАТО, діяльність якої допомагала координувати подальший розвиток співпраці. НАТО, в свою чергу, відкрила Бюро інформації в Москві, яке забезпечує поширення об'єктивної інформації про нову НАТО і переваги партнерства між Альянсом і Росією. У Москві також почала працювати Місія військових зв'язків, яка допомагає розвивати практичну співпрацю між військовими та підвищувати рівень прозорості у військовій галузі.

Поглиблення співпраці

Рада НАТО – Росія розвивається у продуктивний механізм консультацій, досягнення консенсусу, розвитку співпраці, колективного прийняття рішень та виконання спільних дій. Уже в перші 18 місяців існування цього органу відбулися

політичні консультації щодо ситуації в Афганістані, Сербії та Чорногорії, Боснії та Герцеговині, а практична робота у різних галузях співпраці дала конкретні позитивні результати.

Рада НАТО – Росія створила сім постійних робочих груп з таких питань: боротьба з тероризмом, розповсюдження ЗМЗ, проведення миротворчих операцій, протиракетна оборона театру бойових дій, співпраця в управлінні повітряним рухом, врегулювання надзвичайних ситуацій цивільного характеру, оборонна реформа, наукова співпраця та розв'язання проблем сучасного суспільства. Перед фахівцями було також поставлено завдання щодо впровадження окремих проектів, пов'язаних з широким колом інших питань. Майже щоденно відбуваються зустрічі РНР того чи іншого рівня, що сприяє значній активізації робочих стосунків та неофіційних консультацій.

Боротьба з тероризмом та новими загрозами безпеці є ключовими галузями співпраці, в яких удосконалення відносин НАТО - Росія вже приносить перші практичні результати. Продовжується розвиток та поточний аналіз механізму спільної оцінки конкретних терористичних загроз у євроатлантичному регіоні, вивчається можливість посилення ролі військових у боротьбі з тероризмом. Активізувалася співпраця у боротьбі з розповсюдженням ядерної, біологічної, хімічної зброї та технологій створення балістичних ракет. Проводиться спільна оцінка глобальних тенденцій розповсюдження зброї масового знищення. Співпраця у галузі протиракетної оборони театру бойових дій зосереджується на безпрецедентній загрозі, викликаній розширенням несанкціонованого доступу до балістичних ракет високої точності. Ініціатива щодо співпраці в аерокосмічній галузі має на меті поглиблення співробітництва в управлінні повітряним рухом та повітряному спостереженні і покликана сприяти безпеці та прозорості повітряного руху, а також протистоянню

Рада НАТО - Росія

Рада НАТО - Росія (РНР), яку було створено на основі Римської декларації 2002 року відповідно до цілей та принципів Основного положення акту 1997 року, є механізмом проведення консультацій, досягнення консенсусу, розвитку співпраці, спільного прийняття та виконання рішень, в межах якого країни Альянсу та Росія працюють як рівні партнери над вирішенням численних питань євроатлантичної безпеки, що викликають спільний інтерес. Постійний політичний діалог з питань безпеки дає можливість виявляти проблеми на ранньому етапі, розробляти спільні підходи та вживати належних заходів для їх розв'язання.

Новостворена Рада, що прийшла на зміну Постійній спільній раді, діє на засадах консенсусу. Її головою є генеральний секретар НАТО. Принаймні один раз на місяць засідання РНР відбуваються на рівні послів та військових представників; двічі на рік – на рівні міністрів закордонних справ, міністрів оборони та начальників штабів; і періодично – на рівні саміту. Важливим нововведенням стало створення Підготовчого комітету РНР, що збирається якнайменше двічі на місяць для підготовки обговорень, які мають відбутися на рівні послів, та контролю експертної діяльності, що відбувається під егідою РНР.

Робота РНР охоплює усі питання, окреслені в Основному положенні акті, що викликають спільний інтерес сторін. Відбувається активізація співробітництва у ключових галузях, серед яких боротьба з тероризмом, врегулювання кризових ситуацій, нерозповсюдження ЗМЗ, контроль над озброєннями, заходи зміцнення довіри, протиракетна оборона театру бойових дій, логістика, військова співпраця, оборонна реформа, врегулювання надзвичайних ситуацій цивільного характеру. За взаємною згодою сторін до програми роботи РНР можуть додаватися нові галузі співпраці.

потенційній загрозі використання літаків цивільної авіації з терористичними намірами.

Однією з головних цілей військової співпраці є удосконалення оперативної сумісності, оскільки сучасні збройні сили повинні володіти навичками взаємодії в межах багатонаціональних командних та оборонних структур при виконанні операцій з підтримки миру та врегулювання кризових ситуацій. Під проводом Ради НАТО - Росія виконується широка програма військових навчань та підготовки. В колі уваги знаходяться також питання військової логістики, у тому числі перевірка оперативної сумісності військового обладнання та процедур у таких галузях, як вантажна авіація та дозаправка літаків у повітрі. Активна співпраця щодо пошуку та рятування екіпажів підводних човнів розпочалася після аварії російського атомного човна "Курськ", що сталася у серпні 2000 року й забрала життя усіх 118 членів екіпажу. Рамкову угоду між НАТО та Росією щодо спільної допомоги у рятуванні екіпажів підводних човнів було підписано в лютому 2003 року.

До сфери спільних інтересів належить й оборонна реформа. Росія і НАТО потребують збройних сил, які за своїм розміром, оснащенням та підготовкою відповідали б вимогам боротьби з будь-якими загрозами ХХІ сторіччя. Хоча не існує готового рецепту реформування оборонної сфери, Росія може скористатися досвідом країн НАТО, багато з яких впродовж останнього десятиріччя здійснювали фундаментальні перетворення збройних сил у відповідності до сучасних вимог. З жовтня 2002 року, коли методом "мозкового штурму" було накреслено головні напрямки роботи у цій галузі, розпочалася співпраця щодо різних аспектів оборонної реформи, таких як управління людськими та фінансовими ресурсами; фінансові та соціальні питання; планування збройних сил. Розширюється коло заходів у межах успішного спільного проекту перепідготовки звільнених у

запас російських офіцерів, започаткованого в липні 2002 року. У 2003 році Оборонний коледж НАТО у Римі виділив дві стипендії для російських науковців, що займаються дослідженнями у галузі оборонної реформи.

Починаючи з 1996 року між Росією та НАТО відбувається співпраця зі створення потенціалу спільного реагування на надзвичайні ситуації цивільного характеру, такі як землетруси та повені, а також координації зусиль, спрямованих на раннє виявлення загроз та попередження катастроф. За пропозицією російської сторони у 1998 році було створено Євроатлантичний центр координації реагування на катастрофи (див. вставку на стор. 35). Проведення різного роду навчань та семінарів з питань ліквідації наслідків катастроф, що часто відбувається за участю інших країн-партнерів, сприяє розвитку співпраці між цивільними та військовими. У межах РНР ця робота зосереджується в першу чергу на удосконаленні оперативної сумісності, процедур взаємодії, обміну інформацією та досвідом.

Співробітництво з Росією у галузі науки та технологій, започатковане у 1998 році, зосереджувалось на трьох практичних галузях, що мають особливе значення для Росії, а саме: фізика плазми, біотехнологія рослин, прогнозування та попередження природних та техногенних катастроф. Одним з нових напрямків співпраці в межах Наукового комітету РНР є застосування цивільної науки для захисту від тероризму та нових загроз безпеці шляхом виявлення вибухових речовин та аналізу соціально-психологічних наслідків терористичних дій. Новою перспективною галуззю співпраці в межах Комітету з проблем сучасного суспільства, який діє під егідою РНР з 2003 року, є захист довкілля від наслідків цивільної та військової діяльності.

Підтримка миру

Понад сім років, до виводу своїх військ влітку 2003 року, Росія надавала найбільший серед країн, що не були членами НАТО, контингент для виконання операції з підтримки миру на Балканах, який діяв за мандатом ООН у межах міжнародних миротворчих сил під проводом НАТО. Російські військові працювали пліч-о-пліч зі своїми колегами з НАТО та країн-партнерів на підтримку міжнародних зусиль, спрямованих на гарантування безпеки й стабільності у регіоні.

Спочатку, в січні 1996 року, російський миротворчий контингент було розгорнуто у Боснії та Герцеговині, де він відповідав за значну ділянку території у складі багатонаціональної бригади північного сектора: здійснював щоденне патрулювання, виконував заходи контролю безпеки, надавав допомогу у відбудові та реалізації гуманітарних завдань, зокрема сприяв поверненню біженців та переміщених осіб до своїх домівок.

Попри політичні розбіжності з НАТО щодо повітряної кампанії Альянсу у Косові, Росія відіграла важливу роль у дипломатичному врегулюванні конфлікту в цьому регіоні. Російський контингент, який вперше було розгорнуто тут у червні 1999 року, до самого виведення був невід'ємною частиною Сил

Косова і підтримував безпеку регіону у складі багатонаціональних бригад східного, північного та південного секторів провінції; виконував частину спільних обов'язків щодо забезпечення роботи аеродрому в Пріштині, працюючи пліч-о-пліч з одним із контингентів НАТО, що відповідав за повітряний рух; забезпечував медичне оснащення та обслуговування в Косовому Полі.

Тісна співпраця між НАТО та Росією на Балканах мала велике значення для поліпшення відносин та зміцнення довіри між військовими Росії та країн Альянсу. Взаємна довіра є одним із наріжних каменів у розбудові структури подальшої військової співпраці. У межах РНР було також ухвалено загальну концепцію проведення спільних операцій з підтримки миру, яка передбачає спільні підходи і створює рамковий механізм для проведення консультацій, планування та прийняття рішень в умовах виникнення загрози кризи, окреслює галузі для проведення спільних навчань та підготовки.

Відносини НАТО з Україною є віддзеркаленням важливості, яку Альянс надає незалежності, стабільності та демократії України, а також проголошеним нею намірам поглиблення інтеграції у європейські та євроатлантичні структури. Це також знайшло відображення у підписаній в 1997 році Хартії про Особливе партнерство між НАТО та Україною, яка заклала офіційну основу для консультацій між Україною та Альянсом з питань євроатлантичної безпеки і зафіксувала створення Комісії НАТО - Україна (КНУ) – керівного органу співпраці.

Відносини НАТО - Україна було започатковано у 1991 році, коли Україна приєдналася до Ради північноатлантичного співробітництва (РПАС), відразу після розпаду Радянського Союзу та здобуття нею незалежності. Прагнення євроатлантичної інтеграції було підтверджено у 1994 році, коли Україна першою з країн СНД приєдналася до програми “Партнерство заради миру”. З того часу Україна неодноразово доводила готовність робити внесок у зміцнення євроатлантичної безпеки своєю підтримкою Альянсу та окремих країн-членів у проведенні миротворчих операцій та врегулюванні кризових ситуацій.

У 1997 році з метою сприяння та розширення співпраці Україна відкрила своє представництво в Альянсі, а того ж року у Києві було відкрито Центр інформації та документації НАТО, завданням якого є поширення інформації про оновлений Альянс та практичні переваги партнерства між НАТО та Україною. В 1999 році у Києві було відкрито Офіс зв'язку НАТО, діяльність якого спрямована на підтримку оборонної реформи, що здійснюється в Україні, та її участі у “Партнерстві заради миру”.

У листопаді 2002 року у Празі було ухвалено План дій НАТО - Україна (див. вставку), який передбачає значне розширення та поглиблення відносин між Альянсом та Україною.

Співробітництво у галузі безпеки

НАТО та Україна активно співпрацюють у зміцненні безпеки й стабільності у євроатлантичному регіоні. У різні роки участі в операціях на Балканах Україну було представлено піхотним батальйоном, моторизованим піхотним батальйоном та вертолітним загonom, що діяли у складі миротворчих сил під проводом НАТО у

Боснії та Герцеговині, а її контингент у Косові включав вертолітний загін та значну частину Польсько-українського батальйону. Ще одним доказом рішучості України у зміцненні міжнародної стабільності стало надання нею дозволу на використання повітряного простору антитерористичною коаліцією, з метою розгортання в Афганістані Міжнародних сил сприяння безпеці (МССБ), провідну роль в яких відіграють окремі члени НАТО, а загальне командування з серпня 2003 року здійснюється Альянсом. Україна також надіслала 1800 військових, що діють у складі багатонаціонального формування під проводом Польщі в одному з секторів Міжнародних сил стабілізації в Іраку, до яких входять миротворчі контингенти кількох держав НАТО та країн-партнерів.

Підтримка реформ

Шляхом консультаційної та практичної допомоги НАТО та окремі члени Альянсу підтримують зусилля України, спрямовані на реалізацію глибоких реформ, викладених у Плані дій Україна - НАТО та пов'язаних з ним щорічними Цільовими планами. На цьому шляху Україна досягла значного прогресу, хоча попереду залишається чимало роботи. Законодавчі ініціативи допомагають створити основу для політичних, економічних та оборонних реформ. Створено кілька урядових структур, що контролюють практичне втілення та координацію реформ. Одним з пріоритетних завдань є оборонна реформа, в реалізації якої Україна має можливість скористатися досвідом країн НАТО. Першочергові завдання, що постають перед Україною, включають розробку нової концепції безпеки та військової доктрини, завершення комплексного оборонного огляду. Співробітництво Україна - НАТО зосереджується на зміцненні демократичного цивільного контролю над збройними силами, удосконаленні оперативної сумісності зі збройними силами країн НАТО та сприянні Україні в реформуванні успадкованого від Радянського Союзу війська, що має зavelикий розмір, громіздку структуру командування і недостатній рівень технічного оснащення; створенні менших за розміром ефективних збройних сил, спроможних виконувати сучасні завдання і активно сприяти зміцненню європейської стабільності та безпеки.

Спільна робоча група з оборонної реформи (СРГОР) сприяє активізації консультацій та практичної співпраці у таких галузях, як розробка та виконання військового бюджету, скорочення збройних сил та конверсія, перехід від системи призову до професійної армії, цивільно-військові відносини. Альянс також надає Україні допомогу у підготовці старших офіцерів в руслі процесів трансформації, а також сприяє організації програм перепідготовки з метою полегшення адаптації звільнених військових до цивільного життя.

Військовий комітет Альянсу доповнює роботу СРГОР наданням фахової допомоги в конкретних галузях оборонної співпраці з Україною в межах Військового робочого плану НАТО - Україна.

У межах Цільового фонду ПЗМ окремі країни Альянсу надають Україні допомогу у виконанні проектів демілітаризації, спрямованих на безпечну утилізацію надлишкових та застарілих запасів протипіхотних мін.

Зусиллям України, спрямованим на досягнення оперативної сумісності, сприяє також її участь у програмі *“Партнерство заради миру”*. Процес планування та оцінки сил в межах ПЗМ забезпечує визначення головних вимог щодо оборонного планування і окреслює широке коло заходів та військових навчань ПЗМ, що дозволяють українським військовим отримати практичний досвід взаємодії зі збройними силами країн НАТО.

Розширення співпраці

Співпраця у плануванні на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру та забезпечення готовності до катастроф приносить Україні пряму практичну користь. Одним із головних напрямків роботи у цій галузі є надання Україні допомоги у забезпеченні підвищеної готовності до повеней, що найбільше загрожують західним регіонам країни, та підвищення спроможності щодо ліквідації їх наслідків. Навчання у межах ПЗМ, зокрема ті, що проходили в Україні на території Закарпаття у вересні 2000 року, сприяють відпрацюванню спільних процедур ліквідації наслідків катастроф. Члени НАТО та інші країни-партнери надавали Україні допомогу після сильних повеней 1995, 1998 та 2001 років.

Наукове співробітництво з Україною розпочалося у 1991 році. З того часу за обсягом своєї участі у наукових програмах НАТО, Україна поступається

лише Росії. Розширення співпраці у цій галузі відбувається під керівництвом Спільної робочої групи з наукового та екологічного співробітництва. На додаток до використання наукових досліджень для боротьби з тероризмом та новими загрозами, що відповідає новому напрямку Наукової програми НАТО, пріоритети України щодо співпраці у галузі науки та технологій включають інформаційні технології, біологію клітин та біотехнологію, створення нових матеріалів та раціональне використання природних ресурсів.

План дій НАТО - Україна

План дій НАТО - Україна від 2002 року базується на Хартії 1997 року, що залишається основоположним документом у відносинах між Альянсом та Україною. Хартія забезпечує загальний стратегічний форум для поглиблених консультацій з політичних, економічних та оборонних питань і окреслює стратегічні цілі та пріоритети України на шляху до повної інтеграції у євроатлантичну структуру безпеки. Документ містить спільно узгоджені принципи та завдання у сфері політики, економіки, оборони, права, безпеки та захисту інформації.

Країни НАТО підтримують реформи шляхом надання практичної та дорадчої допомоги. Однак реалізація реформ – це передусім завдання України, яку Альянс активно закликає до рішучих кроків у напрямку зміцнення демократії, верховенства права, ринкової економіки та захисту прав людини. Особливої уваги потребує докорінна трансформація секторів оборони та безпеки.

Щорічні Цільові плани, що охоплюють як конкретні заходи, які мають виконуватись Україною, так і спільні дії НАТО - Україна, спрямовані на досягнення цілей, викладених у Плані дій. Двічі на рік відбуваються засідання щодо оцінки стану виконання цих завдань; звіти про досягнуті результати складаються щорічно.

Кілька країн Південної Європи, які є членами НАТО, межують з Середземним морем, тому безпека та стабільність цього регіону мають велике значення для Альянсу. До того ж безпека усієї Європи тісно пов'язана з безпекою та стабільністю середземноморського регіону.

Саме з цих причин у 1995 році НАТО започаткувала програму Середземноморського діалогу з шістьма країнами південної частини регіону, а саме з Єгиптом, Ізраїлем, Йорданією, Мавританією, Марокко та Тунісом. У лютому 2000 року до програми приєднався Алжир. Середземноморський діалог, що є невід'ємною складовою політики безпеки Альянсу, яка базується на співпраці, має на меті зміцнення безпеки й стабільності у регіоні, поліпшення взаєморозуміння з середземноморськими країнами-учасницями Діалогу та усунення неправильного сприйняття НАТО у цих країнах. Середземноморський діалог доповнює інші міжнародні ініціативи, що є самостійними, але подібними до нього, як ті, що виконуються Європейським Союзом та Організацією з питань безпеки та співробітництва у Європі.

Політичний діалог та практична співпраця

Програма Середземноморського діалогу забезпечує політичне спілкування та практичну співпрацю з країнами-учасницями. Усім середземноморським країнам пропонуються однакові умови для проведення обговорень та виконання спільних заходів, але рівень участі кожної країни відрізняється залежно від її бажання.

У політичній площині діалог має форму регулярних двосторонніх обговорень на рівні послів. Це дає

можливість обмінюватися думками з широкого кола питань, пов'язаних з безпекою Середземномор'я, та шляхами подальшого розвитку діалогу. З метою інформування сімох країн-учасниць про поточну діяльність НАТО та обміну думками з актуальних питань, між ними та Північноатлантичною радою проходять багатосторонні зустрічі. Як правило, вони відбуваються після кожного саміту, кожного засідання НАТО на рівні міністрів та у разі виникнення особливих обставин. Так 23 жовтня 2001 року було проведено засідання з середземноморськими партнерами щодо реагування НАТО на терористичні удари 11 вересня.

Практичне співробітництво відбувається відповідно до щорічної робочої програми. Посадовці з країн Середземноморського діалогу запрошуються до участі в курсах, що викладаються у школі НАТО в Обераммергау, Німеччина, та Оборонному коледжі НАТО в Римі, Італія. Такі курси охоплюють питання, пов'язані з проведенням операцій з підтримки миру; контролем над озброєннями; боротьбою проти розповсюдження ЗМЗ; захистом довкілля; цивільно-військовою співпрацею у надзвичайних ситуаціях цивільного характеру; європейським співробітництвом з питань безпеки.

У межах щорічної робочої програми відбуваються відвідання Альянсу представниками організацій, що мають вплив на формування громадської думки в країнах-учасницях Діалогу, зокрема викладачами, журналістами, парламентарями. Діалог сприяє також співпраці між вченими в межах Наукової програми НАТО. За період з 2000 року понад 800 науковців з країн-учасниць Діалогу взяли участь у наукових заходах, спонсорованих Альянсом.

Оперативні аспекти військового компоненту програми надають посадовцям з країн-учасниць можливість спостерігати за ходом навчань ПЗМ, відвідувати робочі семінари, організовані Стратегічними командуваннями Альянсу, відвідувати військові штаби НАТО. Кораблі Військово-морського з'єднання постійного базування НАТО в Середземному морі заходять в порти країн-учасниць Діалогу. У 2002 році 300 посадовців з країн Діалогу взяли участь у більш ніж 50 відкритих заходах, що проводились у межах військової програми НАТО.

Три середземноморські країни, що є партнерами Альянсу – Єгипет, Йорданія та Марокко в минулому зробили внесок у виконання місій на Балканах. На травень 2002 року тільки військові Марокко продовжували службу у складі сил СФОР та КФОР.

Еволюційний процес

За обсягом та змістом Середземноморський діалог є динамічним процесом. Гнучкість цієї програми дозволяє наповнювати її новим змістом та розширювати коло учасників. Протягом років політичні обговорення стають дедалі глибшими і частішими. Від початку Діалогу практичні аспекти програми значно розширились і нині охоплюють більшість заходів, в яких беруть участь інші країни-партнери.

Зі створенням у 1997 році Групи середземноморського партнерства розвиток Діалогу набув нового динамічного характеру. Членами Альянсу та країнами Діалогу створено новий форум для обміну думками з питань безпеки Середземномор'я та подальшого розвитку Діалогу. На Вашингтонському саміті 1999 року було зроблено подальші кроки у

напрямку удосконалення як політичного, так і практичного виміру Діалогу, поглиблення співпраці в питаннях, пов'язаних з передовим досвідом Альянсу, зокрема у військовій сфері та інших галузях, що становлять інтерес для країн-учасниць Програми.

Після подій 11 вересня НАТО та країни Середземноморського діалогу почали частіше проводити консультації, у тому числі на рівні Північноатлантичної ради у форматі "19+1". Терористичні напади спонукали до поглиблення Діалогу, про що було оголошено на Празькому саміті у листопаді 2002 року. Лідери Альянсу узгодили комплекс заходів, спрямованих на удосконалення його політичної та практичної складової, забезпечення пріоритетності розвитку відносин НАТО з середземноморськими партнерами.

Передбачається активізація та поглиблення процесу консультацій, розробка практичних заходів співпраці та цільового підходу до їх реалізації. На додаток до поглиблення поточного співробітництва запропоновано нові заходи, спрямовані, зокрема, на посилення спроможності країн Середземноморського діалогу брати участь у операціях НАТО з реагування на кризи, що не належать до статті 5; поглиблення військової реформи та вивчення економічних аспектів оборони; удосконалення консультацій щодо боротьби з тероризмом та безпеки кордонів; підвищення ефективності роботи з ліквідації наслідків катастроф. Виконання цих заходів сприятиме якісному розвитку відносин між НАТО та країнами-учасницями Діалогу. Для розгляду на наступному саміті НАТО, що відбудеться в Стамбулі у 2004 році, розробляються шляхи подальшого розширення форм та змісту Середземноморського діалогу.

Одним з найважливіших аспектів трансформації НАТО стало рішення щодо проведення операцій з підтримки миру та врегулювання кризових ситуацій у євроатлантичному регіоні та за його межами. На Балканах, де перша операція НАТО розпочалася в 1995 році, нестабільність та конфлікти становили пряму загрозу інтересам членів Альянсу, а також загальноєвропейському миру та безпеці. Пізніше, розпочавши операцію з підтримки миру в Афганістані, Альянс продемонстрував готовність відповідати на виклики безпеки за межами традиційної зони своєї відповідальності.

Участь НАТО в таких операціях потребує посилення контактів та співпраці з країнами, що не є членами Альянсу, але беруть у них участь, та з іншими організаціями. Саме така тісна взаємодія у галузі безпеки між НАТО, міжнародними і неурядовими організаціями та країнами, що не є членами Альянсу, але беруть участь у програмах, подібних до Партнерства заради миру, є прикладом співробітництва, необхідного сьогодні.

Боснія та Герцеговина

На підтримку зусиль ООН, спрямованих на припинення боснійської війни 1992-1995 років (див. також Розділ 4), та відповідно до мандата цієї організації, за шість днів після підписання Дейтонської мирної угоди від 14 грудня 1995 року, НАТО розгорнула у Боснії та Герцеговині багатонаціональні Сили втілення (ІФОР), що контролювали виконання військових аспектів мирної угоди. Місією ІФОР було припинення бойових дій; розведення збройних сил конфліктуючих сторін, що представляли новоутворені адміністративно-територіальні одиниці розколеної війною країни: Федерацію Боснії і Герцеговини та Республіку Сербську; а також забезпечення передачі території між ними. Протягом одного року сили ІФОР виконали своє завдання, а в грудні 1996 року їх було замінено меншими за розміром Силами стабілізації (СФОР).

Окрім запобігання відновленню бойових дій та створення сприятливого клімату для збереження позитивної динаміки примирення, до завдань СФОР було додано підтримку цивільних

установ, що беруть участь у міжнародних заходах, спрямованих на забезпечення тривалого миру в країні. Миротворці допомагають біженцям та переміщеним особам повернутися до своїх домівок, сприяють реформуванню боснійської армії. Сили стабілізації (СФОР) докладають активних зусиль для затримки військових злочинців, яким висунуто звинувачення, і передачі їх Міжнародному трибуналу з військових злочинів у колишній Югославії, що знаходиться в Гаазі.

З поліпшенням ситуації безпеки міжнародна військова присутність у регіоні поступово скорочувалась. На початок весни 2004 року СФОР налічували близько 7000 військових, що означає значне скорочення порівняно з 60-тисячним контингентом, який діяв у межах ІФОР, і є свідченням прогресу, досягнутого Боснією та Герцеговиною на шляху до сталого миру. Нині розглядаються можливі варіанти щодо майбутнього розміру та структури СФОР, у тому числі й той, що передбачає завершення операції до кінця 2004 року та можливу передачу функцій СФОР силам під проводом ЄС зі збереженням у регіоні певної військової присутності Альянсу.

Косово

У 1998 році відкритий конфлікт у югославській провінції Косово, заселеній переважно етнічними албанцями, змусив більш ніж 300 000 людей залишити свої оселі. Белград ігнорував численні міжнародні вимоги вивести сербські сили і розпочати співпрацю заради припинення насильства і повернення біженців. У жовтні 1998 року НАТО попередила, що у випадку невиконання президентом Югославії Слободаном Мілошевичем вимог міжнародного співтовариства, проти його режиму будуть застосовані повітряні удари. Президент Мілошевич погодився виконати ультиматум, після чого повітряну кампанію було відкладено. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) надіслала спостерігачів, а НАТО взяла на себе забезпечення повітряного спостереження і розгорнула сили спеціального призначення в колишній Югославській

Республіці Македонія* на випадок евакуації спостерігачів ОБСЄ, якщо відновлення конфлікту створить загрозу їхній безпеці.

На початку 1999 року стався новий спалах насилля. Сербські сили нарощували інтенсивність своїх операцій. Наполегливі спроби міжнародної дипломатії врегулювати конфлікт зазнали поразки, і в березні місію спостерігачів було виведено. Кілька днів по тому, коли всі інші засоби впливу на ситуацію було вичерпано, союзники розпочали повітряну кампанію, націлену на конкретні об'єкти у Федеративній Республіці Югославія. Лише після 78 днів повітряних ударів режим Мілошевича погодився припинити репресії і виконати вимоги міжнародного співтовариства.

Країни Альянсу зберегли свою солідарність. Повітряні удари спрямовувались лише проти режиму Мілошевича та його військової машини. Робилося все можливе, аби уникнути жертв серед цивільного населення. Водночас збройні сили союзників допомогли пом'якшити кризу, пов'язану з різким зростанням кількості біженців у сусідній Албанії та колишній Югославській Республіці Македонія*, де в піковий період кількість етнічних албанських біженців відповідно сягала 445 000 та 330 000. До того ж кількість переміщених осіб в межах Косова оцінювалась приблизно на рівні 400 000.

За результатами підписання Військово-технічної угоди між командувачами НАТО та Югославії та відповідно до мандата ООН у провінції було розгорнуто Сили Косова (КФОР) під проводом НАТО. Їхнє завдання полягало в запобіганні відновленню бойових дій, створенні безпечного середовища, демілітаризації Армії визволення Косова, підтримці міжнародної гуманітарної діяльності та роботи Місії ООН у справах тимчасової адміністрації Косова (МООНК).

У повному складі сили КФОР налічували до 43 000 військових. В результаті поступового скорочення контингент зменшився майже вдвічі – приблизно до 24 000. У червні 2003 року до складу КФОР входили формування з більшості держав Альянсу, 15 країн-партнерів, а також Аргентини, Марокко та Нової Зеландії.

Після того як Армія визволення Косова зобов'язалася роззброїтись, сили КФОР зібрали і знищили значну кількість стрілецької зброї і надали допомогу у створенні Корпусу захисту Косова – місцевого формування, що має використовуватись у разі надзвичайних ситуацій цивільного характеру і діяти під егідою МООНК та повсякденним наглядом КФОР. Сили КФОР здійснюють також патрулювання кордонів Косова, несуть службу на КПП, забезпечують охорону ключових об'єктів. Значна частина військових забезпечує захист сербського населення, що повернулося до провінції.

У тісній співпраці з МООНК сили КФОР сприяють формуванню безпечного середовища, в якому усі громадяни, незалежно від етнічної приналежності, могли б жити в мирі, а міжнародна спільнота могла б надавати допомогу у подальшій розбудові демократії. Це завдання є надзвичайно складним і потребуватиме довгострокових зусиль. Але цивільна відбудова триває і певний рівень безпеки та нормального життя місцевого населення уже відновлено.

Південна Сербія

На початку 2001 року НАТО, Європейський Союз та ОБСЄ розробили стратегію мирного врегулювання збройного конфлікту в Південній Сербії, який загрожував стабільності у регіоні. Заворушення почалися наприкінці 2000 року в Долині Прешево, де велика громада етнічних

албанців знаходилась під прямим правлінням сербів і мала обмежені політичні та соціальні права. Озброєні стрілецькою зброєю бойовики з числа етнічних албанців здійснили серію нападів на сербські підрозділи сил безпеки в наземній зоні безпеки – п'ятикілометровому буферному секторі вздовж внутрішнього кордону Косова з Сербією. Ця ділянка території, до якої югославська армія не мала доступу, перебувала під контролем сил НАТО (КФОР) відповідно до Військово-технічної угоди між Альянсом та югославською армією.

Швидка ескалація конфлікту спричинила серйозну загрозу безпеці і безпосередньо загрожувала ситуації в Косові. Виникла гостра потреба у політичному рішенні, яке забезпечило б ширші права етнічним албанцям Південної Сербії і дозволило зберегти територіальну цілісність та суверенітет Федеративної Республіки Югославія.

Навесні 2001 року після серії контактів високого рівня новому уряду в Белграді вдалося переконати НАТО у необхідності поступового скорочення наземної зони безпеки, щоб дозволити югославській армії відновити контроль над територією. Водночас від югославського уряду вимагалось виконання низки заходів зміцнення довіри, які в кінцевому результаті привели до травневого рішення

етнічних албанських бойовиків скласти зброю. Група посадовців НАТО у супроводі представника ЄС сприяла проведенню переговорів про припинення вогню та встановлення прямих каналів зв'язку між сербським керівництвом та озброєними угрупованнями етнічних албанців.

Було узгоджено широке коло дій, спрямованих на прискорення інтеграції етнічних албанців у політичні та адміністративні структури регіону, а також повернення біженців. Міжнародна спільнота забезпечувала контроль і надавала допомогу у виконанні цих заходів. ОБСЄ впровадила програму підготовки багатонаціонального поліцейського формування для його подальшого розгортання у селах з переважно албанським населенням, які раніше контролювались повстанцями, і надала допомогу в організації серпневих виборів 2002 року з метою забезпечення більш справедливого представництва етнічних груп в місцевих органах влади.

Колишня Югославська Республіка Македонія*

У 2001 році сили НАТО взяли на себе чітко визначені місії з врегулювання кризової ситуації в колишній Югославській Республіці Македонія* на прохання її уряду. Внутрішні заворушення в

цій країні почалися навесні 2001 року, коли збройні угруповання етнічних албанців виступили проти органів влади. НАТО засудила напади повстанців і посилила контроль на кордоні з Косовим. Водночас Альянс зажадав від уряду країни проведення конституційних реформ, спрямованих на розв'язання проблем, що викликали невдоволення етнічних албанців. Ключову роль у цьому процесі відіграв генеральний секретар НАТО.

У червні НАТО погодилася задовольнити офіційне прохання Македонії надати військову допомогу для демілітаризації так званої Національної визвольної армії, що складалася з етнічних албанців. Умовою надання такої допомоги було припинення вогню та підписання плану мирного врегулювання конфлікту. Рамковий план примирення був введений в дію у серпні, що дозволило Альянсу відправити до Македонії контингент у складі 3 500 військових для виконання 30-денної місії з роззброєння етнічних албанських повстанців.

Наприкінці вересня, в продовження цієї місії, НАТО отримала прохання залишити в країні невеликий контингент своїх сил для посилення захисту спостерігачів ЄС та ОБСЄ, що слідували за ходом виконання плану мирного врегулювання. Контингент НАТО у складі близько 700 військових було розгорнуто для виконання цієї операції спільно з невеликим формуванням сил Альянсу, що вже знаходився у країні і забезпечував захист ліній комунікації та матеріально-технічного забезпечення КФОР. Операцію НАТО було завершено в березні 2003 року, коли відповідальність за виконання місії було передано Європейському Союзу. Це стало можливим завдяки угодам ЄС - НАТО, які дозволили використовувати оборонні ресурси Альянсу для проведення операцій під проводом НАТО (див. Розділ 2). З 15 грудня 2003 року,

завдяки успіху, досягнутому у стабілізації ситуації, військову місію було припинено і замінено цивільною поліцейською операцією ЄС.

Афганістан

11 серпня 2003 року НАТО перебрала відповідальність за Міжнародні сили сприяння безпеці (МССБ) IV в Афганістані з метою надання допомоги Перехідному уряду цієї країни у забезпеченні безпеки в Кабулі та прилеглих територіях. Країна намагається повернутись до нормального життя після двох десятиріч громадянської війни та недавнього руйнівного панування режиму талібів, що надавали притулок ісламським терористам.

Міжнародні сили сприяння безпеці діють за мандатом ООН з кінця 2001 року. Керівництво першою місією МССБ, що виконувалась силами різних країн, переважно членів НАТО, здійснювала Велика Британія. МССБ II діяли під проводом Туреччини, а МССБ III очолювались спільно Німеччиною та Нідерландами.

У жовтні 2003 року мандат МССБ, який територіально охоплював лише Кабул та його околиці, було розширено за межі Кабула відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН.

НАТО погодилася розширити свою місію в Афганістані, зокрема шляхом тимчасового розгортання своїх підрозділів за межами Кабула та прийняття на себе військового командування значною кількістю Груп відбудови провінцій (ГВП), що сприяють стабілізації регіону. Починаючи з підтримки керованої Німеччиною Групи відбудови провінцій, що діє в Кундузі, МССБ поступово поширюватимуть свою підтримку на інші ГВП. Перед Афганістаном постає чимало серйозних завдань, і міжнародна спільнота активно сприяє відбудові цієї країни. Альянс зобов'язався зберігати свою присутність в країні поки залишається така потреба. Комплексну стратегію щодо ролі НАТО в Афганістані має бути розроблено до Стамбульського саміту 2004 року в процесі активних консультацій з іншими міжнародними організаціями та Перехідним урядом цієї країни.

На державному рівні кожна країна несе відповідальність за розробку планів реагування на надзвичайні ситуації, викликані, зокрема, забрудненням навколишнього середовища хімічними чи іншими токсичними речовинами; обвалами; повеннями; землетрусами; терористичними ударами тощо. Але техногенні та природні катастрофи не визнають міжнародних кордонів, тому співпраця у подоланні їх наслідків та планування роботи у цій галузі має відбуватися на міжнародному рівні.

Співробітництво між країнами НАТО у плануванні на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру має багаторічну історію. З недавнього часу ця співпраця поширюється і на країни, що є партнерами Альянсу. Значного успіху досягнуто в організаційному забезпеченні ресурсів, необхідних для вирішення проблем, пов'язаних з надзвичайними ситуаціями цивільного характеру у євроатлантичному регіоні.

Координація в межах НАТО

Ефективне реагування на катастрофи потребує координації зусиль щодо використання транспортних та медичних ресурсів, комунікацій, засобів ліквідації наслідків катастроф тощо. НАТО відіграє ключову роль у гармонізації планів країн-членів, забезпечуючи їх дієвість та наявність ресурсів, необхідних для реалізації цих планів у випадку надзвичайних ситуацій.

Механізм НАТО щодо координації планів у цій галузі охоплює широке коло груп та комітетів з технічного планування, які діють під загальним керівництвом Вищого комітету планування з надзвичайних ситуацій цивільного характеру. В межах цих органів відбуваються регулярні засідання за участю експертів, що представляють національні уряди, промислові та військові структури і забезпечують координацію планів країн-членів у галузі європейського наземного транспортування; океанських перевезень; цивільної авіації; забезпечення продовольством; сільського господарства; промислового виробництва та постачання; пошти та телекомунікацій; медичного

обслуговування; захисту населення; виробництва та постачання нафтопродуктів.

Розширення співпраці

Сьогодні досвід та потенціал НАТО у плануванні з надзвичайних ситуацій цивільного характеру стає дедалі доступнішим і водночас збагачується практичними знаннями та ресурсами інших держав, що входять до Ради євроатлантичного партнерства. Дедалі активнішою стає участь країн-партнерів у практичних заходах співпраці, що відбуваються в межах груп і комітетів з питань планування, та створеного в 1998 році Євроатлантичного центру координації реагування на катастрофи (див. вставку).

Планування на випадок надзвичайних ситуацій є важливим аспектом загальних програм співпраці з країнами-партнерами і найбільшою невійськовою складовою ПЗМ. Заходи, що виконуються в межах цієї програми, включають практичні семінари, навчання та підготовчі курси, в яких беруть участь цивільні та військові представники органів влади місцевого, регіонального та державного рівня. Важливими учасниками цього процесу є й інші міжнародні структури, такі як Управління ООН з координації гуманітарної діяльності, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародне агентство атомної енергії (МАГАТЕ), Європейський Союз, а також неурядові організації, що надають допомогу у ліквідації наслідків катастроф.

Події 11 вересня довели нагальну потребу у співпраці з питань підготовки до терористичних ударів проти цивільного населення, що можуть супроводжуватися застосуванням хімічної, біологічної, радіологічної та ядерної зброї (ХБРЯ). План дій Партнерства проти тероризму, ухвалений на Празькому саміті у листопаді 2002 року, передбачає удосконалення обміну оперативною інформацією та спільне планування на випадок надзвичайних ситуацій з метою оцінки ризиків та поліпшення захисту цивільного населення від тероризму та зброї масового знищення. НАТО та країни-партнери

проводять інвентаризацію національних оборонних ресурсів, що могли б використовуватись у разі здійснення такого удару. Було також узгоджено План дій щодо планування з надзвичайних ситуацій, який має допомагати національним урядам у забезпеченні цивільної готовності до можливих терористичних ударів із застосуванням хімічної, біологічної, радіологічної та ядерної зброї. Розпочалися обговорення щодо ролі і оборонних ресурсів НАТО та Європейського Союзу у галузі планування з надзвичайних ситуацій цивільного характеру.

Євроатлантичний потенціал реагування на катастрофи

Усвідомлення потреби в подальшій координації зусиль щодо розвитку євроатлантичного потенціалу реагування на катастрофи сприяло створенню при штаб-квартирі НАТО в червні 1999 року Євроатлантичного центру координації реагування на катастрофи (ЄАЦКРК). Він є головним органом обміну інформацією та координації співпраці між НАТО та країнами-партнерами у питаннях реагування на катастрофи в євроатлантичному регіоні. Центр також займається організацією масштабних навчань, під час яких відпрацьовуються заходи реагування на надзвичайні ситуації, змодельовані за сценаріями природних та техногенних катастроф.

ЄАЦКРК брав участь у операціях з надання гуманітарної допомоги біженцям під час кризи в Косові й зробив значний внесок у ліквідацію наслідків руйнівних повеней в Україні, Румунії, Угорщині, Албанії та Чеській Республіці; землетрусу 1999 року в Туреччині; лісових пожеж у колишній Югославській Республіці Македонія* та Португалії; екстремальних погодних умов в Україні та Молдові.

Центр діє в тісній співпраці зі структурами ООН, що відіграють провідну роль у реагуванні на міжнародні катастрофи – Управлінням з координації гуманітарної діяльності, Управлінням Верховного комісара у справах біженців та іншими організаціями.

Країни також заохочуються до розвитку двосторонніх та багатосторонніх механізмів удосконалення візових режимів, процедур перетину кордонів, проходження транзиту та митного контролю вантажів, визначення статусу іноземного особового складу на території інших держав. Врегулювання цих питань дозволяє уникнути бюрократичного зволікання в процесі задіяння ресурсів та груп з ліквідації наслідків катастроф у регіоні надзвичайної ситуації.

Розроблено також механізм комплектації Євроатлантичного підрозділу реагування на катастрофи, що включатиме національні формування і, у разі необхідності, буде направлятися до регіону надзвичайної ситуації.

Регулярне співробітництво між науковцями та експертами з питань, що представляють спільний інтерес, відбувається на основі двох програм Альянсу: програми Наукового комітету НАТО та Програми з екологічних та суспільних питань, що виконується Комітетом з проблем сучасного суспільства. Розбудова мережі контактів, що є традиційною ознакою роботи вчених і однією з умов наукового прогресу, сприяє також досягненню політичної мети – поліпшенню взаєморозуміння та довіри між представниками різних наукових спільнот та традицій.

Зосередження зусиль виключно на пріоритетних наукових дослідженнях у галузі боротьби з тероризмом та протистояння іншим загрозам безпеці стало результатом нового підходу до реалізації наукових програм Альянсу, які існують вже 45 років. Відповідно до ініціатив НАТО, спрямованих на протистояння новим загрозам, майбутні наукові програми будуть спрямовані на забезпечення співпраці саме в цій галузі. У контексті нового підходу Наукову програму Альянсу перейменовано на програму НАТО “Безпека через науку”.

Комітет з проблем сучасного суспільства займається питаннями екологічного та суспільного спрямування і об’єднує зусилля відповідних національних органів для проведення пілотних досліджень у цих галузях. Нещодавно Комітет сформулював ключові

завдання у сфері безпеки, що визначають основні напрямки його майбутньої роботи. Програма має на меті удосконалення співпраці між НАТО та країнами-партнерами у розв’язанні проблем, що викликають спільне занепокоєння.

На додаток до ключових галузей співпраці між науковцями та експертами НАТО та країн-партнерів спеціальні ініціативи, ухвалені обома комітетами, сприяють розвитку співробітництва у галузі науки та довкілля з Росією, Україною та країнами Середземноморського діалогу.

Наука заради безпеки, стабільності та солідарності

Ідея Наукової програми НАТО виникла в 1950-х роках, коли Альянс визнав науково-технічний прогрес важливим чинником у формуванні майбутнього атлантичного співтовариства. В результаті було розроблено програму, яка протягом 40 років підтримувала співробітництво між вченими країн НАТО на рівні найвищих стандартів наукової досконалості.

З початку 1990-х років, після закінчення холодної війни, програма почала поступово відкриватися для участі країн, що не були членами НАТО, а в 1999 році її було повністю переорієнтовано на підтримку співпраці між науковцями НАТО та країн-партнерів, а також держав-учасниць Середземноморського діалогу. Головна увага приділяється подальшому

прогресу та зміцненню миру через налагодження зв'язків між науковими громадами, що раніше працювали розрізнено.

У 2004 році після виникнення нових загроз безпеці сучасного світу, зокрема загрози тероризму, програма зазнала подальших фундаментальних змін. В майбутньому вона буде зосереджуватись лише на підтримці наукових досліджень з пріоритетних питань боротьби з тероризмом та на протистоянні іншим загрозам безпеці.

Нова програма – “Безпека через науку” має на меті сприяння безпеці, стабільності та солідарності шляхом наукового вирішення сучасних проблем. Співробітництво, створення широкої мережі контактів та об'єднання зусиль для зміцнення наукового потенціалу є головними засобами досягнення цієї мети.

Вченим з країн НАТО, держав-партнерів та учасниць Середземноморського діалогу пропонуються різноманітні гранти, спрямовані на підтримку співпраці у пріоритетних галузях наукових досліджень. Гранти надаються також для сприяння країнам-партнерам у розбудові базової інфраструктури комп'ютерних мереж.

Завдячуючи своїй універсальності і ефективності у створенні нових мереж міжнародних контактів, цивільна наука довела свою цінність як один з найкращих засобів ведення міжнародного

Віртуальний шовковий шлях

Найбільший за обсягом та змістом проект, фінансований в межах Наукової програми НАТО, було започатковано у жовтні 2001 року. Він має назву “Віртуальний шовковий шлях”, за аналогією з Великим шовковим шляхом, що за давніх часів з'єднував Європу з Далеким Сходом. Проект має на меті сприяння міжнародному обміну товарами, знаннями та ідеями. Завдяки йому представники академічних кіл та наукових громад восьми країн Південного Кавказу та Центральної Азії отримали доступ до Інтернету та можливість підтримувати контакти зі своїми колегами в інших країнах за допомогою комп'ютерних мереж.

Вірменія, Азербайджан, Грузія, Казахстан, Киргизька Республіка, Таджикистан, Туркменістан та Узбекистан знаходяться на периферії Європейської мережі Інтернету і рівень розвитку цих країн не дасть їм матеріальної можливості перейти на волоконно-оптичний зв'язок у передбачуваному майбутньому.

У межах цього проекту НАТО академічні та наукові громади країн-учасниць отримали можливість використовувати ефективну з точки зору затрат і найсучаснішу за технічними характеристиками супутникову технологію для підключення до мережі Інтернету через спільний супутниковий промінь. Гранти НАТО було використано на фінансування частотного діапазону та встановлення дев'яти супутникових антен – восьми малих, що знаходяться у вищезгаданих країнах, та пов'язаної з ними великої центральної антени, яка виконує функцію європейського вузла зв'язку і знаходиться в Гамбурзі, Німеччина. Інші співспонсори роблять внески у натуральній, негрошовій формі. У 2003 році було прийнято рішення поширити мережу Віртуального шовкового шляху на Афганістан шляхом встановлення в Кабулі наземної супутникової станції.

діалогу. Досвід та знання, набуті в мережах наукової співпраці, можуть застосовуватися для боротьби з новими загрозами, що постають перед Альянсом. Наука – це шлях як до відповідей на актуальні питання сьогодення, так і до єднання країн та їхніх народів.

Розв'язання проблем сучасного суспільства

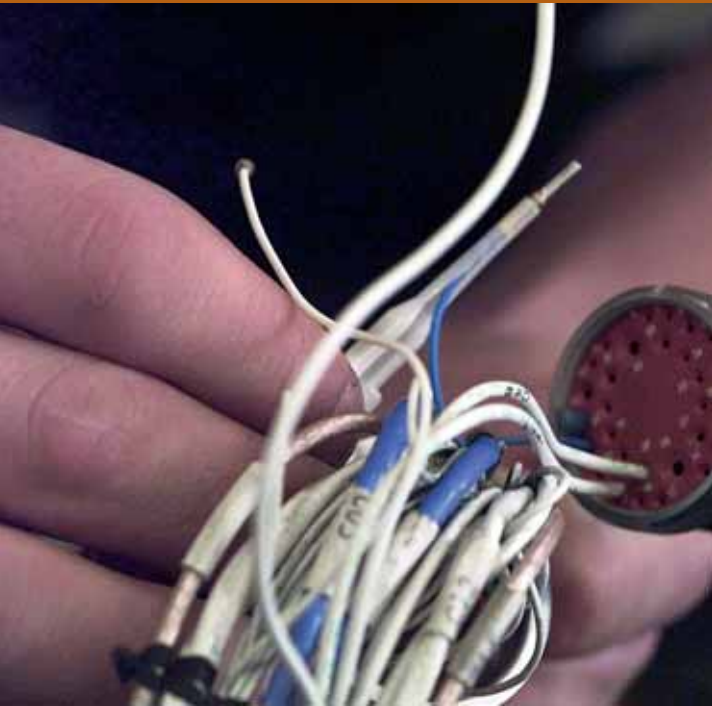
Комітет з проблем сучасного суспільства було створено в 1969 році з метою реагування на погіршення стану довкілля. Він об'єднує експертів, що представляють державні установи різних країн, і слугує форумом для обміну знаннями і досвідом з технічних, наукових та політичних аспектів соціальних та екологічних питань як військового, так і цивільного характеру.

Проекти, що виконуються під проводом комітету, сприяють співпраці у розв'язанні проблем, що впливають на навколишнє середовище та якість життя: екологічне та шумове забруднення довкілля, негативні впливи урбанізації та розвитку енергетики на здоров'я людини, екологічні ускладнення, викликані військовою діяльністю тощо. Щодо останнього, наукові дослідження головним чином стосуються таких питань як повторне використання земель, що застосовувалися для військових цілей;

технології рекультивації ґрунтів; та екологічна безпека, зокрема в контексті роботи нафтових трубопроводів.

Робота Комітету, що проводиться за принципом децентралізації, включає такі види діяльності як пілотні дослідження, проекти, практичні та організаційні семінари. Усі ці заходи фінансуються на державному рівні. Одна чи більше країн беруть на себе провідну роль і відповідають за планування та координацію роботи. За останні роки сферу діяльності комітету було розширено, і в даний час вона включає проведення практичних семінарів та нових досліджень з питань, що представляють особливий інтерес для країн-партнерів.

Комітет визначив також низку ключових завдань на майбутнє: зменшення негативного впливу військової діяльності на довкілля; проведення регіональних досліджень з питань транскордонної діяльності; попередження конфліктів на ґрунті дефіциту ресурсів; протистояння факторам екологічного та суспільного ризику, що можуть спричинити економічну, культурну та політичну нестабільність; боротьба з нетрадиційними загрозами безпеці.

Вразливість сучасного суспільства

Суспільство сьогодні є вразливішим, ніж в минулому, оскільки на всіх його рівнях існує більше внутрішніх зв'язків, що характеризуються взаємною залежністю. Відкритість світового співтовариства, розвиток технологічних систем, дедалі більша залежність від електронних систем інформації та комунікації, взаємозв'язок між системами виробництва та доставки продовольчих товарів, дедалі глибше взаємопроникнення та завантаженість транспортних систем – все це викликає нові прояви вразливості сучасного світу. Наприклад, тривалі перебої в роботі систем телекомунікації та енергопостачання можуть спричинити серйозні порушення життєвого ритму суспільства. Події 11 вересня 2001 року викликали також занепокоєння нетрадиційними терористичними загрозами, такими як біологічні атаки та кібернетична війна.

Збереження безпеки та захист суспільства від численних загроз потребує співпраці та координації зусиль різних структур та організацій як на національному, так і на міжнародному рівнях. Необхідність такого підходу чітко проявилася під час керованої Сполученими Штатами кампанії боротьби з тероризмом, яка спирається на співробітництво не лише у галузі оборони, а й

дипломатії, фінансів, економіки, розвідки, митного та поліцейського контролю.

У березні 2001 року, під егідою Комітету з проблем сучасного суспільства, було започатковано короткостроковий проект щодо аналізу спільних загроз та визначення пріоритетних галузей міжнародного співробітництва з метою зменшення вразливості складних взаємозалежних систем, що мають життєво важливе значення для функціонування сучасного суспільства. До участі у проекті, що виконується під проводом Норвегії, залучені такі країни як Данія, Грузія, Угорщина, Литва, Молдова, Польща, Румунія, Швеція, Швейцарія, Туреччина, Україна, Велика Британія та Сполучені Штати.

НАТО є міжурядовою, а не наддержавною організацією. Це союз незалежних, суверенних держав, що об'єдналися в інтересах спільної безпеки та захисту спільних цінностей. Рішення організації ухвалюються на основі консенсусу.

Для полегшення процесу консультацій кожна країна – член НАТО представлена у політичній штаб-квартирі Альянсу в Брюсселі постійною делегацією, що складається з постійного представника, який очолює делегацію, та військового представника. Кожен з них має персонал цивільних та військових радників, які представляють свою країну у різних комітетах НАТО.

Всередині НАТО було також створено окремі цивільні та військові структури, що займаються політичними та військовими аспектами роботи Альянсу. Ці структури підпорядковані Північноатлантичній раді – вищому органу прийняття рішень НАТО.

Консенсус

Альянс базується на спільних зобов'язаннях щодо практичної співпраці у галузі оборони та безпеки. В НАТО не існує процедури голосування, і рішення ухвалюються на засадах консенсусу – спільної згоди. Це означає, що політичні консультації є ключовим елементом процесу прийняття рішень. Усі структури НАТО складаються з представників країн-членів, які представляють в Альянсі офіційну позицію своїх держав з того чи іншого питання та інформують свої уряди про позиції інших країн Альянсу.

Хоча політичні консультації в НАТО є суттєвою складовою процесу врегулювання криз і тому часто асоціюються з періодами напруженості та труднощів, вони відбуваються щоденно і дають можливість країнам-членам аналізувати перспективи досягнення згоди та формулювання довгострокової політики. Консультації можуть набувати різноманітних форм. Вони можуть являти собою обмін інформацією та поглядами; інформування союзників про фактичні, або заплановані дії чи рішення уряду своєї країни, які можуть торкатися інтересів держав Альянсу;

завчасне інформування союзників про такі дії для надання їм можливості прокоментувати або підтримати ці дії; обговорення, спрямоване на досягнення консенсусу щодо запланованих політичних рішень, або дій, що повинні супроводжувати їх реалізацію; консультацію, що проводиться з метою надання країнам-членам можливості досягти згоди щодо колективних рішень чи спільних дій.

Процес консультацій має постійний характер. Оскільки представники країн-членів працюють в одному приміщенні – штаб-квартирі НАТО в Брюсселі, консультації можуть відбуватися на прохання будь-кого з них або за ініціативою генерального секретаря НАТО без тривалої попередньої підготовки. Механізм консультацій забезпечує безперервність діалогу і достатньо можливостей для обговорення та пояснення позицій, пов'язаних з питаннями, що викликають занепокоєння.

Іноколи між країнами-членами немає жодних розбіжностей і прийняття спільного рішення не викликає проблем. Часом певну позицію поділяють більшість країн, а одна чи кілька інших мають відмінну думку. В такому випадку учасники зустрічі докладають зусиль, щоб звузити розбіжності і, якщо необхідно, досягти компромісу. Можливо також виникнення розбіжностей, що не підлягають узгодженню. Країни-члени мають суверенне право дотримуватися своєї позиції. Жодній державі Альянсу не може бути нав'язано дії чи рішення, що суперечать її волі. Однак загальний дух компромісу і розуміння спільності мети та інтересів створюють клімат, в якому, попри можливі розбіжності, зазвичай існує добра основа для досягнення згоди. Рішення, ухвалені Альянсом, є виявом загальної згоди усіх країн-членів.

Цивільна структура НАТО

Найвищим органом прийняття рішень є Північноатлантична рада. Вона несе відповідальність за всі рішення Альянсу і є єдиним органом, утвореним на основі Північноатлантичного договору. Рада насамперед є політичним форумом,

що об'єднує представників усіх країн-членів для обговорення політичних та оперативних питань. Вона може проводити засідання на різних рівнях і зазвичай збирається раз на тиждень на рівні послів країн-членів, принаймні двічі на рік на рівні міністрів закордонних справ, або міністрів оборони і періодично на рівні глав держав та урядів країн НАТО. Незалежно від рівня проведення засідання, рішення Ради мають однакову юридичну силу і відображають позицію урядів усіх країн-членів. Як правило, Північноатлантична рада збирається для обговорення питань, що викликають спільне занепокоєння союзників або потребують колективних рішень, але коло питань, що можуть вноситись на порядок денний ПАР, є необмеженим.

Комітет оборонного планування займається питаннями, пов'язаними з плануванням колективної оборони Альянсу. Він виробляє директиви для військового керівництва Альянсу і в питаннях, що входять до його компетенції, має такі ж повноваження як і Північноатлантична рада. Подібно до ПАР, Комітет зазвичай збирається на рівні послів, але принаймні двічі на рік його засідання відбуваються на рівні міністрів оборони. Міністри оборони мають також регулярні засідання в межах Групи ядерного планування, яка здійснює постійний перегляд ядерної політики Альянсу і обговорює широке коло конкретних політичних питань, пов'язаних з ядерними силами, а також загальні проблеми контролю над озброєннями та розповсюдження ЗМЗ. Франція, яка не входить до інтегрованої військової структури НАТО, не бере участі в роботі Комітету оборонного планування та Групи ядерного планування.

Північноатлантичній раді та Комітету оборонного планування підпорядковано значну кількість комітетів, що опікуються спеціальними аспектами політичних питань і вносять рекомендації для прийняття остаточних рішень. В кожному з цих комітетів працюють представники усіх країн-членів. Одним із прикладів є Політичний комітет, що проводить регулярні засідання різного рівня і надає Раді дорадчу допомогу у вирішенні головних питань, пов'язаних з політикою Альянсу. Комітет оборонного аналізу здійснює загальне керівництво процесом консультацій, що передують прийняттю

рішень щодо рівня збройних сил, які країни-члени виділяють для інтегрованої військової структури НАТО на наступний плановий період. Комітет НАТО з питань інфраструктури аналізує пропозиції щодо спільного фінансування об'єктів, що використовуються силами НАТО. Економічний комітет зосереджує свою роботу на економічних питаннях, що безпосередньо впливають на політику безпеки. Бюджетні комітети надають Північноатлантичній раді пропозиції щодо управління цивільними та військовими бюджетами, внески до яких надходять від усіх країн-членів.

У межах Альянсу відбуваються консультації, що охоплюють увесь спектр діяльності організації. Конференція національних керівників у галузі озброєнь проводить регулярні засідання, на яких розглядаються політичні, економічні та технічні аспекти розробок та закупівель військового обладнання для сил НАТО. У сфері інформації Комітет громадської дипломатії зосереджується на заходах, спрямованих на поширення інформації та краще розуміння Альянсу та його політики як у державах НАТО, так і в країнах-партнерах. Питання, пов'язані з науковою діяльністю та екологічними програмами Альянсу обговорюються на засіданнях Наукового комітету та Комітету з проблем сучасного суспільства. Інші комітети та групи, такі як Політично-військовий керівний комітет програми "Партнерство заради миру", допомагають здійснювати загальне керівництво заходами співпраці з країнами-партнерами.

Заходи НАТО, в яких беруть участь країни-партнери, наприклад, операції з підтримки миру чи участь у програмі ПЗМ, є предметом обговорень з урядами задіяних країн. Консультації відбуваються в межах відповідних форумів, таких як Рада євроатлантичного партнерства, Рада НАТО - Росія, Комісія НАТО - Україна. Подібним чином заходи в межах Середземноморського діалогу обговорюються з країнами-учасницями у форматі роботи Групи

середземноморського співробітництва. НАТО надає величезного значення подальшій роботі цих органів. Вони є корисним форумом для обговорень та обміну думками, що особливо важливо за часів кризи.

Військова структура НАТО

Загальне керівництво військовою структурою НАТО здійснюється Військовим комітетом, який є вищим військовим органом Альянсу і знаходиться у політичному підпорядкуванні Північноатлантичній раді. Комітет надає Альянсу консультативну допомогу з військових питань. На найвищому рівні засідання Комітету проводяться за участю начальників штабів, а його повсякденну роботу забезпечують військові представники країн-членів.

Військовий комітет також здійснює управління Стратегічними командуваннями НАТО. Альянс має двох стратегічних командувачів: Верховного головнокомандувача об'єднаних збройних сил НАТО в Європі (SACEUR), штаб якого – SHAPE, знаходиться у Монсі, Бельгія, та Верховного головнокомандувача з питань трансформації (SACT), зі штабом в Норфолку, штат Вірджинія, США.

Головнокомандувач в Європі очолює Об'єднане оперативне командування, якому підпорядковано збройні сили, виділені країнами-членами у розпорядження НАТО. Таким чином він несе відповідальність за усі операції Альянсу, незалежно від місця їхнього проведення, і водночас є Командувачем збройних сил США в Європі.

Роль Верховного головнокомандувача з питань трансформації є суто функціональною. Він несе відповідальність за хід та результати процесу трансформації збройних сил та оборонних ресурсів Альянсу, а також очолює Об'єднане командування збройних сил США.

Розподіл повноважень між двома командувачами раніше здійснювався за географічною ознакою: Головнокомандувач у Європі керував європейськими операціями НАТО, а Головнокомандувач в Атлантиці відповідав за операції у регіоні Атлантичного океану. Спрощення

військової командної структури було запропоноване і ухвалене під час Празького саміту в листопаді 2002 року. Це рішення віддзеркалює рішучі наміри Альянсу щодо розвитку оборонного потенціалу та підтримки готовності збройних сил на рівні, необхідному для виконання операцій з врегулювання криз, підтримки миру та гуманітарної допомоги у зоні традиційної відповідальності Альянсу та за її межами. На додаток було ухвалено рішення про створення Сил реагування НАТО та Празьке зобов'язання щодо розвитку оборонного потенціалу Альянсу (див. Розділ 3).

Парламентська асамблея НАТО

Альянс є міжурядовою організацією. Уряд кожної країни-члена є підзвітним своєму парламентові. Таким чином підтримка цілей Альянсу з боку демократично обраних представників законодавчої влади має велике значення. Парламентська асамблея НАТО є міжпарламентським форумом країн Альянсу, що об'єднує європейських та північноамериканських законодавців для обговорення питань, що викликають спільний інтерес чи занепокоєння.

Асамблея є цілком незалежною від НАТО і забезпечує зв'язок між парламентами союзників та Альянсом, що сприяє врахуванню потреб НАТО в процесі законотворення. Це також слугує постійним нагадуванням про те, що міжурядові рішення, які приймаються в НАТО, остаточно залежать від політичної підтримки в руслі національних демократичних процесів. Парламентська асамблея НАТО має також широкі контакти з парламентами країн-партнерів, які надсилають своїх представників для участі у консультаціях та обговореннях.

рішень в усіх структурах Альянсу. Він є головою Північноатлантичної ради та головних комітетів НАТО і має значний вплив на процес прийняття рішень. Генеральний секретар може пропонувати питання для обговорень і використовувати свою посаду незалежного та неупередженого голови для спрямування обговорень на досягнення консенсусу в загальних інтересах Альянсу. Водночас генеральний секретар не має повноважень одноосібно приймати рішення щодо політики Альянсу і може діяти від імені НАТО лише в межах, узгоджених урядами країн-членів.

Роль генерального секретаря НАТО

Генеральний секретар НАТО підтримує та спрямовує процес консультацій та прийняття

Він також є головним речником Альянсу і очолює Міжнародний секретаріат, що підтримує роботу країн-членів на рівні комітетів Альянсу.

Хто фінансує НАТО?

Внески до бюджетів НАТО визначаються за узгодженою формулою розподілу витрат і становлять лише незначну частку загальних оборонних бюджетів країн Альянсу.

Управління бюджетами спільного фінансування здійснюється через окремі цивільний та військовий бюджети, а також програму інвестицій у безпеку.

- Цивільний бюджет охоплює поточні витрати на утримання Міжнародного секретаріату штаб-квартири НАТО в Брюсселі; виконання цивільних програм та заходів; а також забезпечення, експлуатацію та утримання споруд та засобів, необхідних для проведення конференцій, засідань комітетів та робочих груп тощо.
- Військовий бюджет охоплює витрати на функціонування та утримання інтегрованої військової структури, у тому числі Військового комітету; Міжнародного військового штабу та підпорядкованих йому підрозділів; двох стратегічних командувань та підпорядковані системи командування, управління та

інформації; агентств з питань досліджень, розробок, тилового і матеріально-технічного забезпечення; а також підрозділу раннього повітряного попередження НАТО.

- Програма інвестицій у безпеку використовується для фінансування об'єктів і обладнання, утримання яких виходить за межі вимог щодо національної безпеки країн-членів: інформаційно-комунікаційні системи, радіолокаційне та навігаційне устаткування, військові штаби, аеродроми, трубопроводи, сховища, гавані тощо.

Ці бюджети знаходяться під наглядом Комітету цивільного бюджету, Комітету військового бюджету та Комітету з питань інфраструктури, який відповідає за спільне фінансування об'єктів та ресурсів, що використовуються збройними силами НАТО. Управління з питань ресурсів здійснює нагляд за реалізацією політики спільного фінансування оборонних потреб Альянсу. Кожна країна Альянсу має свого представника в усіх вищевказаних органах. Усі бюджети НАТО підлягають також контролю з боку зовнішніх структур.

НАТО сьогодні значно відрізняється від тієї організації, яка була створена у 1949 році. Альянс, як і решта світу, змінювався таким чином, який навряд чи могли передбачити його засновники. НАТО також суттєво відрізняється від тієї організації, яка протягом чотирьох десятиріч захищала безпеку Західної Європи за часів холодної війни, та навіть і від тієї НАТО, яка існувала в період трансформації Європи, що почалася після закінчення холодної війни в 1990-х. Через декілька років, без сумніву, Альянс знову зазнає трансформації внаслідок розвитку нових шляхів координованого реагування на проблеми безпеки, з якими члени Альянсу матимуть справу в XXI сторіччі. Стратегічне середовище змінюється, і НАТО має дедалі швидше еволюціонувати для адекватного реагування на нові загрози державам Альянсу. Проте засадничі принципи співпраці членів Альянсу і зараз не відрізняються від тих, що були визначені Північноатлантичним договором.

Нині, після терористичних нападів 11 вересня 2001 року і задіяння статті 5 вперше в історії, НАТО докорінно переглядає свою діяльність з метою забезпечення ефективного реагування на нову загрозу міжнародного тероризму. Навіть до терористичних атак Альянс мав дуже насичену програму діяльності, керував трьома операціями з врегулювання криз в колишній Югославії, готувався до прийняття нових членів, закладав основи для поглиблення співпраці з країнами та організаціями як в євроатлантичному регіоні, так і поза його межами. Сьогодні, коли завдання у галузі безпеки стали ще складнішими, діяльність НАТО охоплює так багато галузей, що її неможливо обмежити якимось одним гучним гаслом чи загальним висловом.

Завтрашній день НАТО

Альянс продовжує розширюватись і йому доведеться враховувати інтереси дедалі більшої кількості країн, що намагаються спільно працювати в злагоді. Водночас зона безпеки в Європі має розширитись, що сприятиме економічному процвітання. З розвитком нових відносин між Альянсом і Росією, Україною та іншими європейськими державами, фактори, що розділяли Європу, відходять у минуле і вона стає дедалі стабільнішим континентом. Ці позитивні тенденції необхідно зберегти і розвивати.

Змінюється характер загроз безпеці країн НАТО і засоби реагування на них, проте засадничі принципи Альянсу залишаються незмінними. НАТО є трансатлантичною військово-політичною структурою, яка забезпечує вирішення проблем, що виникають у галузі безпеки. Альянс об'єднує Європу і Північну Америку, забезпечує баланс багатьох національних інтересів. НАТО еволюціонує і перетворюється з організації, що відігравала роль щита колективної оборони, на керівну організацію у галузі безпеки в значно ширшому сенсі, яка являє собою співтовариство, об'єднане спільними інтересами так само, як і спільними цінностями, такими як демократія і права людини.

NATO / OTAN

Public Diplomacy Division / Division Diplomatie publique

1110 Brussels / Bruxelles

Belgium / Belgique

Web site : www.nato.int

Site Web : www.otan.nato.int

E-mail / Courriel : natodoc@hq.nato.int